

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 8'2022

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2022.8>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 10 від 21 липня

2022 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 9.08.2022

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2022
© "Економіка. Фінанси. Право",
2022

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 8'2022

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2022.8>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 10 of July 21, 2022). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 9.08.2022

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2022
© "Economics. Finances. Law",

2022

Typography: LLC "International Business Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик»»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казхстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативного-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ, Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analityk"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatoli M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Krystopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatoli O. Yarovyii, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

<i>БІЛОУС В.Т., ТЕРНУЩАК М.М.</i> Правові гарантії фінансової безпеки з надання допомоги Україні після війни	5
<i>ХМЕЛЕВСЬКА Н.В.</i> Роль громадських організацій у захисті прав дітей	10
<i>CHUBAIEVSKYI V., TERESHCHENKO E., ANDRIEIEVA V., STOIANENKO I.</i> Model for assessing technological resources in the economic security of business in the process of European integration (Модель оцінювання технологічних ресурсів економічної безпеки бізнесу у процесі європейської інтеграції)	13
<i>ЄФРЕМОВА І.І., ТЕРЕЩУК М.М.</i> Проблеми реалізації позасудових способів захисту цивільних прав ...	17
<i>ПАРУБЕЦЬ О.М., ДУБИНА М.В., ЗАБАШТАНСЬКИЙ М.М.</i> Світова фінансова архітекtonіка: сучасний стан та напрями реформування	22
<i>МАЛІЙ М.І.</i> Правовий статус сабота та відповідальність перед людством	27

CONTENTS

<i>V. BILOUS, M. TERNUSHCHAK.</i> Legal guarantees of financial security for providing aid to Ukraine after the war	5
<i>N. KHMELEVSKA.</i> The role of public organizations in the protection of children's rights	10
<i>V. CHUBAIEVSKYI, E. TERESHCHENKO, V. ANDRIEIEVA, I. STOIANENKO.</i> Model for assessing technological resources in the economic security of business in the process of European integration	13
<i>I. YEFREMOVA, M. TERESHCHUK.</i> Problems of implementation of extrajudicial methods of protection of civil rights	17
<i>O. PARUBETS, M. DUBYNA, M. ZABASHTANSKYI.</i> World financial architectonics: current state and the directions of its reformation	22
<i>M. MALII.</i> Legal status of sabbot and responsibility to humanity	27

Віктор Тарасович БЛОУС

д.ю.н., професор, Університет державної фіскальної служби України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1390-1065>
e-mail: bvt05@ukr.net

Михайло Михайлович ТЕРНУЩАК

д.ю.н., доцент, Ужгородський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3370-400X>
e-mail: mykhailoternushchak@uzhnu.edu.ua

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ З НАДАННЯ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ ПІСЛЯ ВІЙНИ

У статті проведено комплексне дослідження правових гарантій фінансової безпеки з надання допомоги на відновлення та відбудову України. Проаналізовано шляхи притягнення до відповідальності росії за міжнародне протиправне діяння (військову агресію росії проти України) та варіанти реалізації майбутнього «Плану Маршалла» для України, напрацьовано механізм реалізації програми допомоги для України після війни у концептуальному вимірі. Розписано комплекс заходів для реалізації «Програми допомоги на відновлення української держави після війни».

Ключові слова: допомога на відновлення та відбудову України, правові гарантії фінансової безпеки, План Маршалла, джерела допомоги, відповідальність

ВСТУП

Зараз Україна перебуває у стані війни (активної військової та інформаційно-політичної агресії), що здійснює росія. 24.02.2022 р. о 03:40 росія здійснила відкритий воєнний напад за підтримки Республіки Білорусь на Україну. Так, станом на 08.06.2022 р. за даними звіту Мінекономіки та Київської школи економіки прямі збитки економіки України від пошкодження та руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури вже складають практично \$ 104 млрд, а загальний рівень втрат оцінюється в \$ 600 млрд [1]. Однак слід враховувати, що встановлення розміру конкретних матеріальних збитків та їх подальша компенсація буде можлива після завершення військових дій. Тому особливої актуальності набуває проблематика розроблення механізму реалізації програми відновлення та відбудови України після війни. Констатуємо, що, вже ведеться активна робота міжнародним співтовариством з фінансової допомоги Україні для відновлення, підтримки та розвитку економічного потенціалу, вводяться міжнародні фінансові санкції спрямовані на послаблення економічного потенціалу росії, розробляються варіанти залучення фінансових джерел, в якості грантової, кредитної та гуманітарної допомоги різними державами, так і подальші можливості використання арештованих активів росії за кордоном.

МЕТА статті – реалізація правових гарантій фінансової безпеки з надання допомоги на відновлення та відбудову України після війни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана робота базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У проведенні дослідження

використовувалися методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Про відповідальність рф за міжнародне протиправне діяння (військову агресію рф проти України). Верховна Рада України 24.02.2022 р. прийняла Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні (№ 64/2022)"» запровадивши його на всій території України [2].

Генеральна Асамблея ООН, враховуючи резолюцію Генеральної Асамблеї ООН (68/262) про територіальну цілісність України 27.03.2014 р. [3], у своїй резолюції (ES-11/1) від 02.03.2022 р. [4] засудила вторгнення рф в Україну та назвала його агресією рф проти України, а Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 07.04.2022 (ES-11/3) [5] призупинила членство рф в Раді ООН з прав людини через «серйозне занепокоєння триваючою кризою з прав людини та гуманітарною кризою в Україні, включаючи грубі та систематичні порушення та зловживання прав людини», вчинені росією.

Резолюція «Відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння» A/RES/56/83 прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 28.01.2002 р., якою визначення наступні форми репарації: реституція, компенсація, сатисфакція (ст. 34–37) [6]. Відтак, у міжнародному праві визначено три форми відшкодування (репарації) державою за вчинене міжнародне протиправне діяння.

Репарація – повне або часткове відшкодування (за мирним договором або іншими міжнародними актами) державою, що розпочала агресивну війну, збитків, заподіяних державі, що зазнала нападу [7]. Реституція за міжнародним правом – це повернення за мирним договором майна, неправомірно вилученого під час

війни однією державою з території іншої держави [8]. Крім цього, зміст реституції у міжнародно-правовій площині охоплює і відновлення попереднього становища, яке існувало до скоєння протиправного діяння винною державою загалом. Стосовно заміни неправомірно знищеного чи пошкодженого майна аналогічним його вартості та призначенню, застосовується термін субституція. Компенсація являє собою відшкодування державою збитків, завданих міжнародним протиправним діянням, якщо вони не покриваються шляхом реституції. Компенсація покриває будь-яку фінансово оцінювану шкоду, включно з упущеною вигодою. Насамкінець сатисфакція як нематеріальна відповідальність держави, що вчинила міжнародне протиправне діяння, яка має на меті відшкодування заподіяної шкоди шляхом визнання порушення та принесення вибачень тощо [9].

Отже, світовим співтовариством (Генеральною Асамблеєю ООН) на міжнародно-правовому рівні визнано факт агресії РФ проти України. Відтак, відповідальність Росії за відповідне міжнародно-протиправне діяння та початок повноцінної реалізації репарації почнеться після укладення мирної угоди. Проте варто розуміти, що мирна угода, зважаючи на триваючі активні бойові дії, – це довгострокова перспектива. Тому, на наш погляд, варто вже розпочинати роботу у площині відновлення вітчизняної економіки та відбудови зруйнованої інфраструктури, що неможливо без залучення міжнародної фінансової допомоги.

Механізм реалізації програми допомоги Україні після війни у концептуальному вимірі. Як бачимо, розроблення «Програми допомоги на відновлення української держави після війни» повинно стати одним із ключових напрямів координованої діяльності публічних органів України в цей складний для країни час. Відповідна узгоджена робота, на наш погляд, має здійснюватися на внутрішньому (національному) рівні у тісній координації органів публічної адміністрації, правоохоронних та судових органів, муніципалітетів та представників наукових кіл, інститутів розвитку громадянського суспільства так і на міжнародному рівні із залученням держав G20 та міжнародних організацій (ООН, ЄС, ОБСЄ, РФ, НАТО, МБРР, МВФ, ЄБРР, ВООЗ, МАГАТЕ, ЮНЕСКО та ін.). Вважаємо, що в основі розроблення «Програми допомоги на відновлення української держави після війни» має бути напрацьована концепція, яка б уніфікувала теоретико-правові аспекти організації механізму втілення та реалізації відповідних заходів.

Найперше необхідно розробити загально-теоретичні та праксеологічні засади програми допомоги на поновлення держави після війни, а саме дослідити такі складники:

1) поняття формування міжнародної програми допомоги Україні на прикладі Програми поновлення Європи (European Recovery Program): прогрес і недоліки;

2) застосування правового забезпечення Плану Маршала (Програми економічної допомоги європейським державам після другої світової війни): погляд із сьогодення;

3) врахування недоліків та прорахунків у використанні міжнародної донорської допомоги для відбудови і реформування України після Революції гідності та в період агресії Росії у 2014 р.

Надалі доцільно напрацювати дипломатичні та політико-правові підстави для розроблення та запровадження міжнародної програми допомоги світовим співтовариством Україні у відновленні економіки у післявоєнний період. Тут слід проводити роботу у площині:

– розроблення і подальшої реалізації законодавчих актів в Україні з відновлення понесених збитків, завданих російською агресією та розроблення шляхів юридичних практик стягнення з РФ контрибуції. Варто відзначити, що перші кроки вже зроблено – прийнято Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні права власності Російської Федерації та її резидентів» 03.03.2022 р.;

– залучення міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, МВФ та ін.) до оцінювання нанесених збитків, до розшуку та арешту російських активів за кордоном для вилучення та компенсації на користь України;

– визначення ролі правоохоронних органів України у проведенні експертизи з оцінювання завданих матеріальних та моральних збитків юридичним та фізичним особам, у підготовці матеріалів до міжнародних судів.

– обґрунтування фактичних сум допомоги на підставі експертних оцінок завданих збитків Україні та надання можливості іноземним спонсорам переконатися у достовірності розрахунків.

У результаті варто провести фактичну правову роботу відносно подання пропозицій керівникам країн G20 стосовно здійснення фінансової та технічної допомоги Україні протягом 20 років. Розробити та прийняти комплекс законодавчих актів, які гарантуватимуть ефективне використання міжнародної фінансової та технічної допомоги для розвитку економіки та військового потенціалу. Створити та запустити на інституційному рівні в дію органи контролю та моніторингу за ефективним використанням міждержавної допомоги за участі громадськості та представників держав спонсорів.

«План Маршала» для України: реальність, пропозиції та результати. На Давоському форумі 2022 р. Президент Всесвітнього економічного форуму Берге Бренде прямо закликав до "Плану Маршала" з відновлення України, наголосивши "навіть без мирної угоди, що в даний момент малоімовірно, ми повинні почати роботу з відновлення, принаймні, в районах, які знаходяться під контролем України" маючи на увазі відновлення інфраструктури, електрики, школи, дороги та мости [10]. Цілком підтримуємо пропозицію висловлену американським економістом Баррі Айченгрін з того, що наданням допомоги Україні має керувати автономний орган, підзвітний урядом-донорам, який координуватиме свою діяльність з Міжнародним валютним фондом і Світовим банком [11]. У світлі рекомендацій світовим співтовариством стосовно підтримки існуючих реформ, передусім антикорупційної, утворення такого органу слід вважати центром контролю за майбутньою фінансовою допомогою.

08.04.2022 р. провідними економістами (Торбйорн Бекер, Баррі Айченгрін, Юрій Городніченко, Сергій Гурієв, Саймон Джонсон, Тимофій Милованов, Кеннет Рогофф та Беатріче Ведер ді Мауро) у «*Rapid Response Economics*» опубліковано статтю «A Blue

print for the Reconstruction of Ukraine / Нарис про відбудову України», в якій вперше напрацьовано орієнтовну стратегію відновлення України [12]. Так, на думку фахівців, основними джерелами допомоги мають стати:

1) двостороння допомога, що реалізовуватиметься за рахунок таких форм, як гранти, кредитні гарантії, кредити, натуральні внески, зокрема передбачена можливість адмініструвати окремі види підтримки через різні агенції, такі як USAID (США), SIDA (Швеція) та ін.;

2) допомога Міжнародних інституцій, зокрема через Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Міжнародного валютного фонду (МВФ) у частині надання короткострокового фінансування для забезпечення доступу до іноземної валюти та покриття тимчасових фіскальних дисбалансів [13]. Також діяльність ЄС з можливістю створення трастових фондів для реконструкції України та надання доступу Україні до спеціальних процедур, таких як структурні фонди ЄС, які доступні для країн ЄС;

3) можливість використання конфіскованих російських активів, наприклад російський фонд національного добробуту, резерви російського центробанку, з виробленим міжнародним судовим механізмом для передачі відповідних активів Україні з подальшим цільовим використанням. Сюди також варто додати конфіскацію поточних доходів росії від нафти та газу за аналогією із виплатами Іраку Кувейту протягом 30 років після вторгнення Іраку до Кувейту;

4) приватні джерела, а саме кошти які зраховуватимуться до спеціально утворених приватних фондів та внески окремих осіб. Заслугує пошани вчинок нобелівського лауреата від рф Дмитра Муратова, який продав через аукціон власну медаль лауреата за 103,5 млн дол., які будуть перераховані у фонд ЮНІСЕФ для підтримки українських дітей біженців [14].

Крім того, у Нарисі про відбудову України напрацьовано стадійність спрямування та реалізації допомоги Україні, зокрема передбачено стадії: нульова – мінімізації збитків (під час бойових дій); реконструкції I – швидка відповідь (після завершення бойових дій); реконструкції II – швидке відновлення інфраструктури та економіки; реконструкції III – основа для довгострокового зростання [12].

Вихідною позицією мінімізації збитків є структурування економіки воєнного часу Україною згідно з безпековим ризиком. З урахуванням цього пропонується розподілити економічний функціонал залежно від регіонів. Так, у регіонах на лінії фронту (областях, які межують з рф, та областях, що межують з тимчасово окупованими територіями) повинна надаватися перевага гуманітарній допомозі (продукти, пальне, ліки), технічній допомозі з евакуацією виробництва та подальшою релокацією, логістичною підтримкою. У відносно безпечних регіонах (інша територія, за виключенням областей, що межують із західними державами) пріоритетними виступають технічна підтримка для переміщених підприємств, програми зайнятості / відкриття бізнесу для тимчасово переміщених осіб, технічна підтримка для організації логістики, підтримка додаткових транспортних коридорів для ввезення гуманітарної допомоги та українського експорту, бу-

дівництво житлових та інфраструктурних приміщень з акцентом на модульні конструкції, розгортання спроможності місцевої влади для швидких дій. А в регіонах глибокого тилу (західних областей, що межують із західними державами) – насамперед створення спеціальних економічних зон, зокрема укладення домовленостей про утворення таких зон для українських підприємств у сусідніх країнах, виробництво гуманітарної допомоги, запуск віртуальних економічних зон для ІТ компаній з України, підтримка додаткових транспортних коридорів для завезення гуманітарної допомоги та вивезення експорту з України [12].

Так, на 09.06.2022 р. в умовах релокації бізнесу, за даними департаменту економічного та регіонального розвитку Закарпатської ОВА, «66% усіх евакуйованих у регіон підприємств вже перереєструвалися і стали податковими агентами» [15]. 18.05.2022 р. Європейською комісією за результатами консультацій з іншими європейськими інституціями (Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions) затверджено План допомоги та відбудови України «Ukraine Relief and Reconstruction», що базується на чотирьох стовпах реконструкції держави, а саме:

– відбудова країни, зокрема інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також цифрової та енергетичної стійкості відповідно до найновіших європейських політики та стандарти;

– продовження модернізації держави та її інституцій для забезпечення ефективного управління та поваги до верховенства права шляхом надання підтримки адміністративного потенціалу та технічної допомоги, зокрема на регіональному та місцевому рівнях;

– реалізація структурного та регуляторного порядку денного з метою поглиблення економічної та суспільної інтеграції України та її народу з ЄС відповідно до його Європейського шляху;

– підтримування відновлення економіки та суспільства України шляхом сприяння сталій та інклюзивній, економічній конкурентоспроможності, стійкості торгівлі та розвитку приватного сектору, сприяючи зеленому та цифровому переходу країни [16].

04.07.2022 р. на Міжнародній конференції в Лугано (Швейцарія) Прем'єр-міністром України надано План відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій», який розраховано на 10 років та передбачає реалізацію 850 проєктів із залученням 750 млрд дол. [16]. Планом передбачено реалізацію пріоритетних національних програм (основи відновлення: Зміцнення інституційної спроможності, основи відновлення: Цифрова держава, зміцнення оборони і безпеки, прагнення до інтеграції в ЄС, відбудова чистого та захищеного середовища, енергетична незалежність та Зелений Курс, покращення бізнес-середовища, забезпечення конкурентного доступу до капіталу, забезпечення макрофінансової стабільності, розвиток секторів економіки з доданою вартістю, розширення та інтеграція логістики з ЄС, відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів, відновлення та модернізація соціальної інфраструктури, розвиток системи освіти, модернізація системи охорони здоров'я, розвиток систем культури

та спорту, забезпечення ефективної соціальної політики [17]) із відповідними заходами, передусім розвитку економічного та оборонно-безпекового секторів, відбудови завданих руйнацій та продовження адміністративної та інших галузевих реформ.

ВИСНОВКИ

Отже, реальний стан, пропозиції та наявні результати т.зв. "Плану Маршалла" для України свідчить про те, що основними джерелами допомоги Україні виступають: двостороння допомога, що реалізовуватиметься за рахунок таких форм як гранти, кредитні

гарантії, кредити, натуральні внески; фінансова підтримка Міжнародних інституцій через Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжнародний валютний фонд; можливість використання конфіскованих російських активів та залучення приватних інвестицій. Отже, результатом забезпечення фінансової допомоги Україні мають стати розроблені цільові (секторальні) програми економічної допомоги міжнародним співтовариством без обмежень військово-технічного потенціалу України та безпекових гарантій.

Список використаних джерел

1. Відшкодування збитків, завданих збройною агресією РФ: діємо покроково. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3507954-vidskoduvanna-zbitkiv-zavdanih-zbrojnou-agresieiu-rf-diemo-pokrokovu.html>
2. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні": Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
3. Резолюція ГА ООН 68/262 о территориальной целостности Украины. URL: <https://guam-organization.org/rezolyutsiya-ga-onn-68-262-o-territorialnoj-tselostnosti-ukrainy/>
4. Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290>
5. Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3967950?ln=en>
6. Responsibility of States for internationally wrongful acts: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/454412?ln=en#record-files-collapse-header>
7. Репарації. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
8. Кот С.І. Реституція. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / ред. кол. В.А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. 944 с.
9. Якою буде матеріальна відповідальність держави-агресора? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/17/7346746/>
10. Нам потрібен "план Маршалла" для України - голова Давоського форуму. URL: <https://www.unian.ua/world/nam-potriben-plan-marshalla-dlya-ukrajini-golova-davoskogo-forumu-novini-svitu-11837616.html>
11. Як працюватиме «план Маршалла» для України. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/
12. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. URL: <https://cepr.org/content/blueprint-reconstruction-ukraine>
13. Бригінець О.О. Актуальні питання правового забезпечення податкової безпеки України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 2. С. 13-15.
14. Нобелевская медаль Дмитрия Муратова продана за 103,5 млн долларов. URL: <https://ru.euronews.com/2022/06/21/muratov-nobel-medal-sold>
15. На Закарпатті обговорили правові складові процесу релокації бізнесу. URL: <https://khust-rda.gov.ua/news/1654754629/>
16. Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and The committee of the regions «Ukraine relief and reconstruction» URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf
17. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

References

1. Compensation for damages caused by armed aggression of the Russian Federation: we act step by step. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3507954-vidskoduvanna-zbitkiv-zavdanih-zbrojnou-agresieiu-rf-diemo-pokrokovu.html> (in Ukrainian).
2. On the approval of the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine": Law of Ukraine dated February 24, 2022 No. 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (in Ukrainian).
3. UN General Assembly Resolution 68/262 on the territorial integrity of Ukraine. URL: <https://guam-organization.org/rezolyutsiya-ga-onn-68-262-o-territorialnoj-tselostnosti-ukrainy/> (in Russian).
4. Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290>
5. Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3967950?ln=en>
6. Responsibility of States for internationally wrongful acts: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/454412?ln=en#record-files-collapse-header>
7. Reparations. *Legal encyclopedia*: in 6 vols. / ed. Yu.S. Shemshuchenko et al. Kyiv, 2003. Vol. 5. 736 p. (in Ukrainian).
8. Kot S.I. Restitution // *Encyclopedia of the History of Ukraine*: in 10 vol. / ed V.A. Smolii et al. Kyiv, 2012. Vol. 9. 944 p. (in Ukrainian).
9. What will be the material responsibility of the aggressor state? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/17/7346746/> (in Ukrainian).
10. We need a "Marshall Plan" for Ukraine - the head of the Davos Forum. URL: <https://www.unian.ua/world/nam-potriben-plan-marshalla-dlya-ukrajini-golova-davoskogo-forumu-novini-svitu-11837616.html> (in Ukrainian).
11. How the "Marshall Plan" will work for Ukraine. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (in Ukrainian).
12. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. URL: <https://cepr.org/content/blueprint-reconstruction-ukraine>
13. Bryhinets O.O. Current issues of legal support of tax security of Ukraine. *Economics. Finances. Law*. 2021. № 2. pp. 13-15. (in Ukrainian).
14. Dmytro Muratov's Nobel medal was sold for 103.5 million dollars. URL: <https://ru.euronews.com/2022/06/21/muratov->

nobel-medal-sold (in Russian).

15. The legal components of the business relocation process were discussed in Transcarpathia. URL: <https://khust-rda.gov.ua/news/1654754629/> (in Ukrainian).

16. Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and The committee of the regions «Ukraine relief and reconstruction» URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf

17. Ukraine recovery plan. URL: <https://recovery.gov.ua/> (in Ukrainian).

Viktor BILOUS

Doctor of Legal Sciences, Professor, University of the State Fiscal Service of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1390-1065>

e-mail: bvt05@ukr.net

Mykhailo TERNUSHCHAK

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Uzhgorod National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3370-400X>

e-mail: mykhailoternushchak@uzhnu.edu.ua

LEGAL GUARANTEES OF FINANCIAL SECURITY FOR PROVIDING AID TO UKRAINE AFTER THE WAR

The paper provides a comprehensive study of legal guarantees of financial security in relation to the provision of assistance for the recovery and reconstruction of Ukraine. Ways of holding the Russian Federation accountable for an international illegal act (military aggression of the Russian Federation against Ukraine) and options for the implementation of the future "Marshall Plan" for Ukraine were analyzed, a mechanism for the implementation of the aid program for Ukraine after the war was worked out in a conceptual dimension. It is noted that the Program of Assistance for the Restoration and Reconstruction of Ukraine after the war should become a key direction of coordinated activity of public bodies of Ukraine, which involves the implementation of a complex of measures of a political, administrative, financial nature, as well as at the domestic (national) level in close coordination of public administration bodies, law enforcement and judicial bodies, municipalities and representatives of academia, civil society development institutes, and at the international level with the involvement of G20 states and international organizations. The real state, proposals and available results of the so-called Marshall Plan for Ukraine were considered, in particular, the main sources of aid to Ukraine were analyzed, such as bilateral aid, which will be implemented at the expense of such forms as grants, credit guarantees, loans, in-kind contributions, financial support of international institutions through the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development, the European Investment Bank, the International Monetary Fund, the possibility of using confiscated Russian assets and attracting private investment. A set of measures for the implementation of the "Assistance Program for the Reconstruction of the Ukrainian State after the War" has been drawn up.

Keywords: aid for recovery and reconstruction of Ukraine, legal guarantees of financial security, Marshall Plan, sources of aid, responsibility

Наталя Володимирівна ХМЕЛЕВСЬКА

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4492-4868>

e-mail: stamp.ua@gmail.com

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ

У статті проаналізовано роль та значення громадських організацій у захисті прав дітей. На прикладах кількох громадських організацій показано їх мету створення, роботу, проекти, над якими вони працювали, їх результати та практичне значення для дітей. Розглянуто основні напрями діяльності громадських організацій у сфері захисту прав дитини, показано їх неоціненну роль та результати роботи, які свідчать про реальну допомогу дітям в Україні. У тісній співпраці державних органів з громадськими організаціями можна досягти найкращих результатів у підтримці дітей та їх захисті.

Ключові слова: захист прав дітей, громадські організації, підтримка дітей у складних життєвих ситуаціях, діти у конфлікті та у контакті із законом, дружнє до дитини правосуддя

ВСТУП

З кожним днем збільшується актуальність питання захисту прав дітей в Україні. Деякі науковці присвячують цьому питанню свої праці. Зокрема, В.М. Стещенко підготував навчальний посібник «Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір», в якому комплексно проаналізував захист прав дітей та підлітків, включаючи організаційно-правові механізми захисту [1]. Аналізом захисту прав дітей також займалися М.В. Буроменський, В.Н. Денисов, І.П. Лавринчук, І.І. Лукашук та ін. Однак залишається простір для дослідження цього питання та більшої уваги участі громадських організацій у захисті прав дитини.

На сьогодні недостатньо досліджений комплексний підхід до захисту прав дитини, де державні органи та громадські організації могли б тісно співпрацювати та досягати значних успіхів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У статті використано такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, пояснення, формулювання логічного висновку, узагальнення. Проаналізовано діяльність громадських організацій та їх роль на основі звітів їх діяльності та статутів.

Основним **ЗАВДАННЯМ** статті є дослідження ролі громадських організацій у захисті прав дитини.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні є дуже багато громадських організацій, які присвятили свою діяльність дітям. Так, Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей» активно бере участь у законодавчих та дорадчих ініціативах у царині охорони дитинства, моніторингу, аналізі та узагальненні інформації з дотримання прав дитини в Україні, сприянні розбудові системи правосуддя стосовно дітей, навчання та супроводі спеціалістів у галузі роботи з дітьми та їх батьками, адвокації прав дітей і відповідності Конвенції ООН про права дитини, створенні центрів підтримки дітей, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, захист прав дітей у збройних конфліктах [2].

Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей» спільно з Нідерландською секцією організації «Міжнародний захист дітей» з 2005 р. впроваджувала проекти з ім-

плементатії ювенальної юстиції в Україні, проводила мультидисциплінарні фахові тренінги, впроваджувала інноваційні методики у процес ресоціалізації неповнолітніх правопорушників [3].

Зараз здійснюються нові заходи з розвитку системи ювенальної юстиції. Зокрема, судді-експерти програми запропонували розглянути можливість поширення сфери регулювання правосуддя дружнього до дитини і на справи про адміністративні правопорушення, які є досить розповсюдженими серед дітей і також вимагають втілення в життя відповідних міжнародних стандартів, що фактично відсутнє в Україні зараз. Також надзвичайно актуальною проблемою залишається втілення на законодавчому або хоча б відомчому рівні вимог, які б сприяли створенню кімнат для допитів під час судового розгляду, пристосування відповідних залів судових засідань, місць для дітей, створення інших умов для розгляду справ в яких приймають участь діти. Запроновано на відомчому рівні розробити відповідні пам'ятки про права та обов'язки, які враховуватимуть особливості розвитку дитини (це може бути форма малюнків, простих фраз тощо) і розповсюдити їх по судам.

Це безцінні поради, які зроблені на основі реальних проблем сьогодення. Втілюючи їх у життя, можна досягнути значного прогресу у захисті прав дітей [4].

Вищезазначена громадська організація також була виконавцем інших проєктів, таких як «Правові підходи до зміни системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні у контексті впровадження інклюзивної освіти» у 2017-2018 рр., «Безпека дитини - спільна відповідальність» у 2017 р., «Утворення регіональних центрів підтримки дітей в Україні» у 2013-2014 рр., «Створення модулів психосоціальної підтримки дітей і батьків, постраждалих внаслідок збройного конфлікту в Україні» у 2015 р. Зазначена діяльність допомогла великій кількості дітей почувати себе захищеними, знайти вихід з кризової ситуації, а також була надана допомога та їх батькам.

Ще однією відомою організацією є «Українська Мережа за Права Дитини», яка створена для покращення співпраці між організаціями громадянського суспільства в Україні та їх впливу на державну політику у сфері забезпечення прав дитини. Метою створення Мережі є забезпечення реалізації прав дитини відпо-

відно міжнародним вимогам. Свою місію Мережа вбачає у забезпеченні найкращих інтересів дитини під час формування державної політики в Україні [5].

Відомою громадською організацією в Україні є Ла Страда – Україна, яка працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави.

Одним з напрямів діяльності є захист прав дітей. Організацією був створений потужний тренінговий центр «Ла Страда – Україна», який є центром розроблення навчальних та тренінгових програм.

Громадська організація відкрила досить потужний тренінговий центр, який функціонує заради покращення якості роботи осіб, які працюють з неповнолітніми. За період 2000-2019 рр. – тренерською мережею проведено більше 28 881 профілактичних заходів для понад 769 933 представників/ць цільової групи [6].

Одним з недавніх досліджень став аналітичний звіт за результатами онлайн опитування прокурорів, суддів, поліцейських, адвокатів, юристів «Посилення реагування та забезпечення прав дітей на захист від насильства, зокрема сексуального насильства, експлуатації, у тому числі в мережі Інтернет». Це дослідження мало на меті з'ясувати актуальні потреби серед прокурорів, суддів, поліцейських, юристів та інших дотичних фахівців для посилення їх реагування на проблему насильства стосовно дітей, зокрема сексуального насильства, експлуатації, зокрема в мережі Інтернет, а також для посилення реагування та забезпечення захисту прав дітей.

Основними висновками є: необхідність підвищення ідентифікації дітей, постраждалих від сексуального насильства або експлуатації та запровадження тренінгів для фахівців для ідентифікації; запровадження на постійній основі навчання відповідних суб'єктів, особливо у контексті злочинів, які вчиняються у кіберпросторі; законодавчо закріпити обов'язкову участь психолога під час допиту малолітньої чи неповнолітньої особи; тривалість перерви допиті під час допиту малолітньої чи неповнолітньої особи; необхідність обов'язкової відеофіксації допиту малолітньої чи неповнолітньої особи; розробити та впровадити нормативно-правове регулювання методики «Зелена кімната» [6].

Також за сприяння громадської організації розроблено інформаційний буклет «Турбота про дітей під час конфліктів та вимушено міграції», актуальність якого в умовах сьогодення переоцінити важко. Буклет розроблено професором Рейчел Калам (Rachel Calam), доктором Аалою Ель-Хані (Aala El-Khani) та доктором Кім Картрайт (Kim Cartwright) [7].

У 1998 р. започатковано благодійну організацію Партнерство «Кожній дитині», яка розпочала свою роботу в Україні як філіал міжнародної Європейської дитячої благодійної організації, реалізуючи низку проектів.

Партнерство "Кожній дитині" запроваджує інноваційні соціальні технології і послуги, які допомагають зберегти родину дітям, сприяє вдосконаленню соціальної політики відповідно до Конвенції ООН про права дитини [8]. Так, за час «Стратегічного плану-

вання розвитку соціальної сфери громади та механізми адміністрування надання соціальних послуг на прикладі громади міста Вінниці» проведено велику аналітичну роботу з визначенням основних проблемних питань розвитку міста.

Як місто, дружнє до дітей, Вінниця взяла на себе зобов'язання втілювати у життя на місцевому рівні засади Конвенції ООН «Про права дитини», стосовно неприпустимості дискримінації, принципу найкращих інтересів дитини, права на життя і розвитку тощо. Реалізуючи цей підхід, місто підвищило обізнаність громади про права дітей, покращило власний потенціал для моніторингу їх дотримання та реалізувало суть дружнього ставлення міста до дітей через розроблення та впровадження програм, орієнтованих на безпеку, розвиток та самореалізацію дітей [9].

Аналізуючи діяльність організацій, дотичних до захисту прав дітей, необхідно згадати ЮНІСЕФ, що працює у 190 країнах і територіях для охоплення дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) відкрив своє Представництво у Києві у 1997 р. За цей час Фонд надав Уряду України допомогу на загальну суму 130 млн дол. США, що дозволило розробити і реалізувати низку програм у галузі охорони здоров'я, води і санітарії, освіти та захисту прав дітей.

Основна мета програми ЮНІСЕФ для України на 2018-2022 рр. – сприяти реалізації прав дітей в Україні та скороченню прогалин у доступі дітей до найнеобхідніших послуг. Отже, роль ЮНІСЕФ в Україні є вкрай важливою та дієвою у сфері захисту та підтримки дітей. Саме ЮНІСЕФ підтримує більшість проектів, які реалізуються задля покращення прав неповнолітніх в Україні.

Ще однією організацією, дотичною до захисту дітей є HealthRight International (Право на здоров'я) яка є міжнародною організацією, що працює у сфері охорони громадського здоров'я та захисту прав людини задля забезпечення можливостей стосовно охорони здоров'я тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Їх проекти стосуються дітей: здоров'я та добробут сиріт та дітей з груп ризику, чиє благополуччя може бути під загрозою через брак підтримки з боку їхніх родин та соціального оточення, допомога та підтримка жертвам порушення прав людини, включаючи жертв катувань, торгівлі людьми, домашнього насильства та насильства відносно осіб іншої статі тощо [10].

ВИСНОВКИ

Роль громадських організацій у питаннях захисту прав дітей є потужною. Громадськими організаціями зроблений значний внесок у підтримку неповнолітніх та їх батьків, розв'язані деякі ключові проблеми та надані рекомендації щодо їх усунення державним органам.

Аналізуючи їх роботу, можна зробити висновок, що громадські організації недостатньо співпрацюють з державними органами задля спільної мети. Саме комплексний підхід надав би ще більш суттєвий результат у захисті прав дитини. Для цього слід налагодити тісну взаємодію громадських організацій з державними органами, які відповідальні за захист прав дитини у різних сферах. Цього можна досягнути, організувавши спільні круглі столи, робочі зустрічі, де окреслити спільні цілі та стратегію їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Шешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір. Харків : Право, 2019. 392 с.
2. Всеукраїнська фундація "Захист прав дітей". URL: <https://www.aufcr.com>
3. Аналіз національної законодавчої бази України щодо діючої системи захисту дітей у конфлікті з законом. URL: https://www.aufcr.com/_files/ugd/680d8b_c5c62449c49145d6b31b609a3d7496c1.pdf
4. Українська мережа за права дитини. URL: <https://childrights.org.ua>
5. Аналітичний звіт за результатами онлайн опитування прокурорів, суддів, поліцейських, адвокатів, юристів «Посилення реагування та забезпечення прав дітей на захист від насильства, зокрема сексуального насильства, експлуатації, у тому числі в мережі Інтернет». URL: <https://la-strada.org.ua/download/zvit-posylennya-reaguvannya-ta-zabezpechennya-prav-ditej>
6. Ла Страда-Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/ukrainian-caring-for-children-through-conflict-and-displacement-booklet-unodc.pdf>
7. Партнерство «Кожній дитині». URL: <http://www.p4ec.org.ua/>
8. ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers>
9. Оцінка існуючих моделей та практик соціальної роботи та соціальних послуг на рівні громади. URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1512630861.pdf>
10. HealthRight International (Право на здоров'я). URL: <http://www.healthright.org.ua/uk/>

References

1. Steshenko V.M. Legal protection of the rights of children and adolescents and a safe information space: training. manual. Kharkiv, 2019. 392 p. [in Ukrainian].
2. All-Ukrainian Foundation "Protection of Children's Rights". URL: <https://www.aufcr.com> [in Ukrainian].
3. Analysis of the national legislative framework of Ukraine regarding the current system of protection of children in conflict with the law. URL: https://www.aufcr.com/_files/ugd/680d8b_c5c62449c49145d6b31b609a3d7496c1.pdf [in Ukrainian].
4. Ukrainian network for children's rights. URL: <https://childrights.org.ua> [in Ukrainian].
5. Analytical report based on the results of an online survey of prosecutors, judges, police officers, lawyers, lawyers "Strengthening response and ensuring the rights of children to protection from violence, in particular sexual violence, exploitation, including on the Internet." URL: <https://la-strada.org.ua/download/zvit-posylennya-reaguvannya-ta-zabezpechennya-prav-ditej> [in Ukrainian].
6. La Strada-Ukraine. URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/ukrainian-caring-for-children-through-conflict-and-displacement-booklet-unodc.pdf> [in Ukrainian].
7. "Every child" partnership. URL: <http://www.p4ec.org.ua/> [in Ukrainian].
8. UNICEF in Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers> [in Ukrainian].
9. Assessment of existing models and practices of social work and social services at the community level. URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1512630861.pdf> [in Ukrainian].
10. HealthRight International. URL: <http://www.healthright.org.ua/en/>

Natalia KHMELEVSKA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4492-4868>

e-mail: stamp.ua@gmail.com

THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS

Introduction. Protection of children's rights is one of the most important tasks of the state. In addition the state responsible for the observance of children's rights, there are public organizations and purpose is to support and develop the sphere of protection of children's rights.

The purpose of the paper is to investigate the role and importance of public organizations in the protection of children's rights.

Results. The paper examines several public organizations in the field of protection of children's rights. Specifically, the Ukrainian Foundation "Protection of Children's Rights" participates in legislative and advisory initiatives in the field of childhood protection, monitoring, analysis and generalization of information on the observance of children's rights in Ukraine, promoting the development of the justice system for children, training and support of specialists in the field of working with children and their parents, advocacy of children's rights and compliance with the UN Convention on the Rights of the Child, creation of support centers for children in difficult life circumstances, protection of children's rights in armed conflicts. Another well-known organization is the Ukrainian Network for Children's Rights, created to consolidate efforts and improve coordination between civil society organizations in Ukraine and their influence on state policy in the field of ensuring children's rights. A well-known public organization in Ukraine is La Strada, which works to ensure gender equality, peacebuilding, prevention of gender-based violence, in particular, domestic violence, combating human trafficking and ensuring children's rights, promoting the implementation of human rights standards in all spheres of society and state life. Ukraine as a branch of the international European Children's Charity Organization (ECCO), implementing a number of projects aimed at helping vulnerable families with children. Analyzing the activities of organizations related to the protection of children's rights, it is necessary to mention UNICEF, which works to reach the most vulnerable children and youth who are most in need of help. Another organization related to the protection of children is HealthRight International (Right to Health), which is an international organization working in the field of public health and human rights protection to provide health care opportunities for those who find themselves in difficult situations. life circumstances.

Conclusion. The role of public organizations in the protection of children's rights is powerful. Non-governmental organizations have made a significant contribution to the support of minors and their parents, some key problems have been solved and recommendations for their elimination have been provided to state authorities.

Keywords: protection of children's rights, public organizations, support of children in difficult life situations, children in conflict and in contact with the law, child-friendly justice

Vitalii CHUBAIEVSKIY

PhD in Politics, Associate Professor of department, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2652>

e-mail: chubaievskiy_vi@knute.edu.ua

Eleonora TERESHCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2272-5224>

e-mail: e.tereshchenko@knute.edu.ua

Viktoriiia ANDRIEIEVA

PhD in Economics, Associate Professor, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9529-0543>

e-mail: v.andryeyeva@knute.edu.ua

Iryna STOIANENKO

PhD in Economics, Associate Professor, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1775-9473>

e-mail: i.stoianenko@knute.edu.ua

MODEL FOR ASSESSING TECHNOLOGICAL RESOURCES IN THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Introduction. The modern processes of European integration and globalization of the world economy the issue of forming an effective system of evaluating technological resources of economic security acquires dominant importance. Analysis of recent research and publications. Despite thorough scientific developments regarding the formation of an effective system of economic security of business a significant number of tasks are unsolved and require further scientific research.

The purpose of the paper is the theoretical and methodological substantiation of the feasibility of determining the main determinants of the reproduction of the potential of technological resources of economic security in the process of European integration, which will allow to determine the strategic orientations of its development taking into account the key challenges of today.

Results. Identified sources of reproduction of technological resources and a proposed system of indicators for their assessment, which allow creating certain potential opportunities to achieve the goals of economic security of business. The proposed model for assessing the technological resources of economic security of business in the process of European integration allow the distribution of tools for ensuring economic security of business between various sources of reproduction of these resources in proportions that ensure the achievement of the best results of system activity over a long period.

Conclusions. Model of assessment of technological resources of economic security of business in the process of European integration was proposed makes it possible to carry out a comprehensive economic assessment of the level of development of technological resources of business, to determine the sources of their reproduction and to outline the main determinants of ensuring economic security of business.

Keywords: technological resources, sources of technological resources, indicators for assessing the level of development of technological resources, determinants of financial and economic security

INTRODUCTION

The processes of European integration are aimed at ensuring the effective development of any technical and economic systems and are based on the wide application of scientific management methods and the use of technological resources. The modern processes of European integration and globalization of the world economy even more intensively demonstrate the need to use modern achievements of science and technology in production, the problem of modernization of the Ukrainian economy and its transfer to an innovative path of development.

In these conditions, the activation of the internal resources of enterprises to increase their technological potential is of great importance. Therefore, an important task of forming a high-quality system of economic security of business is the determination of the strategic directions of this process, among which the issue of forming an effective system of evaluating technological resources of economic security acquires dominant importance.

One of the main elements of the production system is technological resources – the ability of the production system to achieve the set goals, opened by a set of methods for

converting raw materials, materials and semi-finished products into a finished product, which this system has.

The main goal of technological resource management is to achieve such parameters that would correspond to the goals of the enterprise. However, the relatively low level of organizational and economic conditions of this process significantly complicate the formation of effective control actions on technological resources.

Analysis of recent research and publications. Studies of the theoretical-methodological and applied provisions of the formation of the system of economic security of business in the process of European integration are presented in the scientific works of such scientists as B.O. Denisov, O.L. Malyuta, O. Sorokivska, N. Popadynets, et al.

Despite thorough scientific developments regarding the formation of an effective system of economic security of business and ensuring its sustainable functioning, a significant number of tasks are unsolved and require further scientific research. In particular, this concerns issues related to the development of an effective toolkit

The **PURPOSE** of the paper is the theoretical and me-

thodological substantiation of the feasibility of determining the main determinants of the reproduction of the potential of technological resources of economic security in the process of European integration by conducting an assessment of their condition and the impact of technological resources on the financial results of business, which will allow to determine the strategic orientations of its development taking into account the key challenges of today.

RESULTS

Technological resources according to their role in the production process can be divided into the following groups: resources, due to the nature of the design of the manufactured products; resources due to the nature of the methods of manufacturing products; resources determined by the nature of the means of production; resources due to the nature of the personnel involved in the preparation of production. Indicators of the capabilities of technological resources are shown in Table 1.

Analysis of the technological resources of the enterprise (Table 1) allows you to determine the composition of the opportunities for increasing the profits of the enterprise, opened up by a combination of sources of these resources: saving raw materials, materials, energy; reduction in the number of employees; improvement of the mode of functioning of the production system; improvement of the mode of functioning of preparation of production.

Consider the impact of technological resources on profit and elements of the cost of production (Table 2).

Carrying out relevant work in order to obtain products with the necessary consumer properties and a high level of quality leads to a reduction in the profit of the enterprise ($-\Delta P$) due to an increase in the cost of their production.

The release of products of the required quality level increases the cost of pre-production, which is reflected in the cost of production ($+\Delta C_v$), requires high costs for materials ($+\Delta C_m$), wages and social security contributions ($+\Delta Cz$).

On the other hand, an increase in the price of products of a certain quality increases the profit of the enterprise ($+\Delta P$). Due to more rational use of the fixed assets of the production system, the costs of maintenance and operation of equipment ($-\Delta C_o$) and general production costs ($-\Delta Cor$) are reduced, and the costs of special technological preparation are reduced ($-\Delta C_t$).

The ability of the enterprise's technological resources to create products with low levels of material consumption, energy intensity and labor intensity of products have an impact on reducing the cost of production. In connection with the decrease in the level of material consumption and energy intensity, the costs of maintaining and operating equipment are reduced. Reducing the complexity of manufacturing products leads to a decrease in overhead and general business expenses ($-\Delta Coh$) per unit of production. Reducing the capital intensity of products makes it possible to reduce the cost of maintaining and operating equipment.

The ability of technological resources to increase the flexibility of the enterprise allows you to accelerate the turnover of its working capital and thereby increase profits.

Providing a rational mode of functioning of the enter-

prise, technological resources can reduce losses in production caused by violation of the terms of production preparation. Reducing losses leads to a decrease in the following items of calculation: wages of production workers, social security contributions, general production costs.

The rational mode of operation of the production preparation system ensures a reduction in the labor intensity of the work of engineering and technical personnel, increases the level of organization of their work, and increases profits by accelerating the turnover of working capital. All elements ultimately lead to a reduction in the cost of production due to the costs of developing new products.

Thus, the change in income (ΔD) obtained by expanding the capabilities of the technological resources of the production system ($\Delta Y_p, \Delta Y_n, \Delta Y_m, \Delta Y_e, \Delta Y_t, \Delta Y_f,$

$\Delta Y_g, \Delta Y_o, \Delta Y_{op}$) can be expressed as follows:

$$\begin{aligned} \Delta D = & +\Delta P(\Delta Y_p, \Delta Y_t, \Delta Y_{op}) \\ & +\Delta C_m(\Delta Y_p, \Delta Y_n, \Delta Y_m) \\ & +\Delta Cz(\Delta Y_p, \Delta Y_n, \Delta Y_t, \Delta Y_o) \\ & +\Delta C_v(\Delta Y_p, \Delta Y_n, \Delta Y_{op}) \\ & +\Delta C_o(\Delta Y_n, \Delta Y_e, \Delta Y_f) \\ & +\Delta C_t(\Delta Y_n, \Delta Y_m, \Delta Y_e) \\ & +\Delta Cor(\Delta Y_t, \Delta Y_f, \Delta Y_o) \\ & +\Delta Coh(\Delta Y_t, \Delta Y_o) \end{aligned} \quad (1)$$

Increasing the level of flexibility of the enterprise leads to the fact that the content of work to maintain the technological resources of production expands and deepens. In this regard, the tasks solved in order to achieve high technical and economic indicators of products and improve the technical level of production are becoming increasingly important. The main directions of their solution are connected with the improvement of the management of the preparation of production, in which an important role is played by a clear organization of labor.

At present, for the most part, the organization of labor of engineering and technical workers is not subject to revision, despite the increase in the volume of work; at the same time, their implementation is carried out by creating additional units, without a decisive change in the organizational structure, which leads to the fact that there are units that duplicate each other's work.

All this is due to the fact that with an increase in the volume of work, an increase in the level of renewal and complexity of products, the organization of labor in the subdivisions of the production system remains the same.

Only the transition to a new progressive control technology using mathematical methods and modern computer technology makes it possible to improve the quality, efficiency and efficiency of management decisions, to ensure the possibility of introducing the tasks of optimal management of production preparation.

Table 1 – **Technological resources of the enterprise**

Sources of technological resources	Characteristics of technological resources
Design of manufactured products	The ability to produce products with the most rational use of raw materials and materials (material consumption of products)
	Possibility of production with the most rational use of fuel and energy (energy intensity of products)
	Possibility of production with the most rational use of labor resources (labor intensity of products)
	Possibility of production with the most rational use of fixed assets (capital intensity of products)
Production methods	Possibility of production with the most rational use of materials (material consumption of products)
	Possibility of production with the most rational use of energy and fuel for technological purposes (energy intensity of products)
	The possibility of rational use of labor resources (labor intensity of products)
	Possibility of rational use of fixed assets (capital intensity of products)
The nature of the means of production	The ability to produce products with a minimum amount of special technological support (the level of unification of support)
	Possibility of production at a rational level of costs for tool production (product cost)
The nature of the staff	Possibility of producing products of a given quality level (technical level)
	The possibility of functioning of the PS in a stable mode (mode of operation)
	Possibility of preparation of production with the most rational use of personnel (labor intensity of preparation of production)
	Possibility of functioning of the pre-production system in the most rational mode (pre-production mode)

Table 2 – **Impact of technological resources on profit and elements the cost of the company's products**

Technology Resources	Characteristics of the impact of technological resources on profit and elements of the cost of production (+) - increase, (-) - decrease
Increasing the technical level of products (Y_p)	Profit (). Material costs (+). Energy costs (+). Wage costs for production workers and social security contributions (+). Expenses for the development of new products (+).
Increasing the level of product unification (Y_n)	Material costs (-). Energy costs (-). Wage costs for production workers and social security contributions (-). Expenses for the maintenance and operation of equipment (-). The cost of special technological equipment (-). The cost of developing new products (-).
Reducing the level of material consumption of products (Y_m)	Costs for materials (-). Costs for special technological support (-).
Reducing the level of energy intensity of products (Y_e)	Energy costs (-). Expenses for the maintenance and operation of equipment (-). The cost of special technological equipment (-).
Reducing the level of labor intensity of products (Y_l)	Wage costs for production workers (-). Social security contributions (-). General production costs (-).
Reducing the level of capital intensity of products (Y_f)	Equipment maintenance and operation costs (-). General production costs (-)
Increasing the level of flexibility (Y_g)	Profit (+).
Increasing the level of organization (Y_o)	Wage costs for production workers (-). Social security contributions (-). General production expenses (-).
Increasing the level of organization of production preparation (Y_{op})	The cost of developing new products (-). Profit (+).

CONCLUSIONS

Thus, based on the results of the research a model for assessing the technological resources of economic security of business in the process of European integration was proposed, which makes it possible to carry out a comprehensive economic assessment of the level of development of technological resources of business, to determine the sources of their reproduction and to outline the main determinants of ensuring economic security of business.

The scientific novelty of the obtained results lies in the improvement of the methodical approach to the assessment of the level of technological resources of the economic security of business, which, unlike the existing ones, takes into account the influence of the sources of reproduction of technological resources on the economic performance of the enterprise and allows taking into account their potential impact on the economic security of the business.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: колективна монографія: у 2-х т. Дніпро, 2014. Т. 1. 466 с.
2. Денисов О.С. Забезпечення економічної безпеки галузі в умовах глобалізації: монографія. Київ, 2019. 420 с
3. Малуца Л.Я. Інституційні детермінанти організаційного забезпечення економічної безпеки підприємств в контексті їх інноваційно-технологічного розвитку: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя. Тернопіль, 2018. 42 с
4. Сороківська О.А. Інноваційні напрями підвищення економічної безпеки підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2016. 488 с.
5. Попадинець Н.М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2(118). С. 20–23.

References

1. Economic security in the conditions of globalization of the world economy: monograph: in 2 vol. Dnipro, 2014. Vol. 1. 466 p. [in Ukrainian].
2. Denysov O.Ye. Ensuring the economic security of the industry in the context of globalization: monograph. Kyiv, 420 p. [in Ukrainian].
3. Maliuta L.Ya. Institutional determinants of organizational security of economic security of enterprises in the context of their innovation and technological development: author's abstract ... Doctor of Economics: 08.00.04 / Ternopil Ivan Pului National Technical University. Ternopil, 2018. 42 p. [in Ukrainian].
4. Sorokivska O.A. Innovative directions of increasing the economic security of small business enterprises in the context of conflict situations: author's abstract ... Doctor of Economics: 08.00.04 / Ternopil Ivan Pului National Technical University. Ternopil, 2016. 488 p. [in Ukrainian].
5. Popadynets N.M. The main factors for ensuring the economic security of the country. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2016. Issue 2(118). pp. 20–23. [in Ukrainian].

Віталій Іванович ЧУБАЄВСЬКИЙ

к.політ.н., доцент кафедри, Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2652>
e-mail: chubaievskiy_vi@knute.edu.ua

Елеонора Юрїєвна ТЕРЕЩЕНКО

к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2272-5224>
e-mail: e.tereshchenko@knute.edu.ua

Вікторія Геннадіївна АНДРЕЄВА

к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9529-0543>
e-mail: v.andryeyeva@knute.edu.ua

Ірина Василівна СТОЯНЕНКО

к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1775-9473>
e-mail: i.stoyanenko@knute.edu.ua

МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ У ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Вступ. У сучасних умовах євроінтеграції та глобалізації світової економіки важливим завданням формування якісної системи економічної безпеки бізнесу є формування ефективної системи оцінки технологічних ресурсів економічної безпеки. Незважаючи на ґрунтовні наукові розробки з формування ефективної системи економічної безпеки бізнесу, значна кількість завдань є невирішеною та потребує подальшого наукового пошуку.

Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування доцільності визначення основних детермінант відтворення потенціалу технологічних ресурсів економічної безпеки у процесі євроінтеграції, що дозволить визначити стратегічні орієнтири його розвитку з урахуванням ключових викликів сучасності.

Результати дослідження. Визначено джерела відтворення технологічних ресурсів та запропоновано систему індикаторів їх оцінювання, які дозволяють створити певні потенційні можливості задля досягнення цілей економічної безпеки бізнесу. Запропонована модель оцінювання технологічних ресурсів економічної безпеки бізнесу у процесі євроінтеграції дозволяє розподіляти інструменти забезпечення економічної безпеки бізнесу між різними джерелами відтворення цих ресурсів у пропозіях, які забезпечують досягнення найкращих результатів діяльності системи протягом тривалого періоду.

Висновки. Модель оцінювання технологічних ресурсів економічної безпеки бізнесу у процесі євроінтеграції дає змогу здійснити комплексне економічне оцінювання рівня розвитку технологічних ресурсів бізнесу, визначення джерела їх відтворення та окреслення основних детермінант забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Ключові слова: технологічні ресурси, джерела технологічних ресурсів, показники оцінювання рівня розвитку технологічних ресурсів, детермінанти фінансово-економічної безпеки

Ірина Іванівна ЄФРЕМОВА

к.ю.н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4831-508X>

e-mail: efrem.irina@gmail.com

Микола Миколайович ТЕРЕЩУК

к.ю.н., старший викладач, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>

e-mail: tereschuk2004@ukr.net

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЗАСУДОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У статті проведено аналіз проблемних реалізацій права на захист шляхом застосування позасудових засобів. Досліджено особливості розмежування судової та позасудової форми захисту приватних прав. Акцентовано увагу на проблемах реалізації права на самозахист, переговори та медіацію як засобу захисту порушеного приватного права. Визначено особливості правового регулювання та відсутності такого позасудових способів захисту приватних прав для ефективного захисту цивільних прав шляхом мирного врегулювання спорів (конфліктів) у позасудовому порядку.

Ключові слова: позасудовий спосіб захисту цивільних прав, самозахист приватного права, переговори, медіація

ВСТУП

Право на захист є однією із основних правомочностей суб'єктів цивільних правовідносин, оскільки складається із гарантованої державою можливості застосування уповноваженою особою заходів спрямованих на відновлення порушеного права і попередження дій, які спрямовані на порушення, невизнання або оспорювання цивільних прав.

Визначення правомочності на захист у ст. 15 Цивільного кодексу України (ЦКУ) спрямовано на усунення порушення права та вплив суб'єкта цивільних правовідносин на забезпечення реальної реалізації цивільних прав. Так, законодавчо визначено механізм забезпечення захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин, встановлюючи структуру взаємодій суб'єктів і певних правил поведінки, визначаючи можливість і способи захисту цивільних прав в разі їх порушення, оспорювання або невизнання.

Реалізація визначеної можливості на захист прав, свобод та законних інтересів учасників цивільних правовідносин, а також забезпечення дотримання іншими особами цивільних прав та інтересів входить до змісту обов'язків практично всіх органів влади. Безумовно, особливе місце в системі засобів захисту цивільних прав займають суди, оскільки саме вони є потужним важелем та ефективним способом здійснення такого захисту. Однак судовий засіб захисту приватних прав є достатньо складним і тривалим процесом, що може значно затягнути вирішення спору (конфлікту) учасників цивільних правовідносин.

Зрозуміло, що кожна особа має право на звернення до суду за захистом своїх цивільних прав, сподіваючись на справедливий розгляд справи, і використання примусової сили держави, що буде сприяти реальному виконанню судового рішення. Слід зазначити, що в Європейській доктрині захисту приватних прав особливо наголошується на зобов'язаннях сторін цивільних та господарських спорів вжити усіх не-

обхідних заходів, перед тим як чітко зрозуміти, що передача спору на розгляд суду є невідворотною, оскільки сторони вичерпали усі можливі способи позасудового врегулювання спору.

Конституція України також містить у ч. 3 ст. 124 положення, яке зазначає, що «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [1]. Однак чіткого поняття та механізму досудового (позасудового) врегулювання спорів на даний час у нормах процесуального і матеріального права так і не визначено. Встановлення різних способів захисту цивільних прав дає учасникам цивільних правовідносин право на власний розсуд обрати той спосіб захисту, який може сприяти швидкій реалізації права на захист, відновлення та визнання цивільних прав та інтересів.

Проблеми реалізації права на захист цивільних прав та інтересів за допомогою позасудових способів захисту були предметом досліджень таких науковців, як Л.В. Діденко, С.Ф. Домбровський, Н.В. Іванюта, В.А. Кройтор, В. Посполітак, В.В. Резнікова, В.Д. Чернадчук.

МЕТА роботи – дослідження проблеми застосування системи форм і способів позасудового вирішення цивільно-правових спорів (конфліктів) шляхом виконання аналізу теоретичних та практичних аспектів, що ускладнюють на даний час ефективність реалізації права на захист усіма способами досудового врегулювання спорів (конфліктів), що виникають у реалізації учасниками цивільних правовідносин своїх правомочностей.

РЕЗУЛЬТАТИ

Реалізація суб'єктом цивільних правовідносин свого права на захист є прямим приписом цивільного законодавства, що проявляється у наданні особі, яка вважає свої права порушеними, невизнаними або оспорюваними, можливості застосувати способи захисту,

визначені законом або договором. Швидке та ефективно відновлення або визнання права залежить від того, який спосіб захисту обирає особа, права якої порушено.

А. Штанько визначає, що в сучасній доктрині цивільного права існує три теорії, на основі яких ґрунтуються вчення про захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів: «теорія функції», – яка розглядає захист права як загальну функцію цивільного права, що здійснюється шляхом застосування судами або іншими компетентними органами будь-яких цивільно-правових санкцій; «теорія заходів», – де захист визначається як передбачена законом система форм і способів для боротьби з правопорушеннями, як можливість застосування спеціальних заходів, передбачених законом для боротьби з правопорушеннями, за допомогою державного примусу для забезпечення недоторканності права та ліквідації його порушення; «теорія діяльності», – в якій захист розглядається як діяльність уповноваженого чи компетентного органу з усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав, як діяльність уповноваженого або компетентних державних чи громадських органів із застосування до правопорушника правоохоронних заходів державно-примусового характеру (заходів відповідальності або заходів захисту), спрямованих на визнання чи відновлення оспорюваного або порушеного суб'єктивного цивільного права, що здійснюється у межах лише охоронних правовідносин [3, с. 149].

Враховуючи зазначені теорії, які визначають зміст захисту цивільних прав, можливо визначити, що захист цивільних прав визначається як дії, спрямовані на попередження, припинення порушення прав або відновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб (саме в цьому виражається функція захисту приватних прав). Засоби захисту виражаються у системі способів захисту суб'єктивних цивільних прав, якими є закріплені законом матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких провадиться відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника.

Як діяльність, захист цивільних прав має здійснюватися відповідно до принципів цивільного законодавства, а саме із дотриманням вимог справедливості, добросовісності, розумності.

Вираження захисту цивільних прав як функції відновлення права, як засобів захисту та як діяльності в сукупності забезпечують реалізацію права на захист суб'єктами цивільних правовідносин.

Захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів здійснюється в передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів і способів захисту. Деякі дослідники під формою захисту цивільних прав та законних інтересів розуміють певний порядок захисту таких прав, який здійснюється тим чи іншим юрисдикційним органом залежно від правової природи його порушення. Говорячи про форми захисту визначають судову та позасудову форми захисту приватних прав та інтересів.

У разі обрання особою судової форми захисту, відповідно до ст. 16 ЦКУ суд забезпечує захист осіб, права й охоронювані законом інтереси яких порушено

або оспорується, шляхом здійснення провадження у справах. Водночас суд має встановити наявність в особі суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, про захист яких особа звернулася до суду, адже на звернення до суду за захистом наділена особа у разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси.

Також суд з'ясовує наявність чи відсутність факту їх порушення або оспорення, і відповідно ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє у захисті, встановивши безпідставність та (або) необґрунтованість заявлених вимог [2].

Зараз довіра до судового способу захисту цивільних прав та інтересів надзвичайно низька. Надмірна завантаженість судів, постійне реформування судової системи все більше зумовлюють необхідність поступового відходу від традиційного вирішення спорів у порядку цивільного судочинства.

Однак встановлення у ст. 124 Конституції України зазначає лише про той факт, що «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору». На сьогодні тільки стосовно деяких питань у порядку вирішення господарських спорів передбачено обов'язок досудового врегулювання. У цивільно-правових відносинах обрання способу правового захисту, зокрема і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує. У переважній більшості закон не встановлює обов'язок досудового врегулювання спору оскільки це могло б обмежити реалізацію права на судовий захист.

Позасудова форма захисту цивільних прав визначається можливістю обирати серед кількох несудових (неюрисдикційних) способів вирішення спорів серед визначених засобів захисту приватних прав. Однак слід зазначити, що у законодавстві відсутнє визначення поняття «позасудовий засіб захисту цивільних прав», але серед науковців переважає розуміння таких засобів, як майже формальні процедури врегулювання спорів, які здійснюються без залучення до вирішення суперечок між сторонами суду.

Перелік способів захисту цивільних прав (наведено у ст. 16 ЦКУ) визначає способи захисту судом. Однак даний перелік не є вичерпним, оскільки визначено, що інші способи захисту можуть передбачатись договором. Аналіз наявної правозастосовної практики свідчить, що передбачених чинним законодавством способів захисту недостатньо для повного та всебічного захисту прав суб'єктів цивільних правовідносин. На жаль, у законодавстві неможливо передбачити всі необхідні способи захисту прав суб'єктів приватних правовідносин, оперативного забезпечити закріплення способів захисту прав в законах. В умовах швидкого розвитку економічних, матеріальних відносин практично складно передбачити всі можливі відносини та ситуації, що можуть виникнути, деякі з них взагалі можуть бути унікальними та поодинокими, а внесення змін до законів, що будуть передбачати спосіб захисту лише для декількох справ не має сенсу [4].

Серед основних способів позасудового вирішення цивільних спорів (конфліктів), які не потребують чіткого дотримання норм процесуального права визначають: самозахист, переговори та медіацію.

Стосовно такого способу позасудового вирішення спору (конфлікту), як самозахист, слід зазначити, що він є ефективним способом захисту приватного права, однак обмежується часом на його застосування. Так, П.Д. Гуйван визначає самозахист як якусь активну дію, а будь-яка дія має своє існування у часі, тож важливим є визначення цієї дії як відносно часу вчинення інших дій, так і тривалості суб'єктивного права на самозахист [5, с. 43]. Так, самозахист, як спосіб захисту цивільного права, починається в момент посягання на суб'єктивне право, саме в момент правопорушення, однак в окремих випадках він також можливий і до початку такого посягання. Отже, тривалий термін для самозахисту не передбачений, а саме порушення може бути виявлено значно пізніше, особа може очікувати виконання обов'язку, сподіватись на добросовісність зобов'язаної особи, а час сплине. У підсумку, самозахист, як спосіб захисту цивільних прав, може бути застосований у разі безпосереднього порушення або загрози порушення суб'єктивного права.

У разі порушення зобов'язальних правовідносин, за відсутності їх забезпечення, у разі порушення вимог законодавства з дотримання письмової форми договору, у разі зверненні до суду буде досить складна процедура доказування факту існування зобов'язання та його порушення в умовах залучення значної кількості свідків. Однак сторони зобов'язальних відносин, укладаючи договір бажали настання правових наслідків, але в силу певних обставин, можливо також в порушення принципу добросовісності одна із сторін допустила порушення взятих на себе зобов'язань. Для відновлення довіри кожної із сторін, задля збереження статусків, ділової репутації сторони можуть застосувати такий вид позасудового способу вирішення спору (конфлікту) як переговори.

У ЦКУ не міститься такого засобу захисту цивільних прав, як переговори, однак саме переговори виступають способом досудового (позасудового) врегулювання спорів (конфліктів).

У своїй суті переговори є інформаційно-комунікативною домовленістю сторін для вирішення конфлікту. Саме під час переговорів сторони, між якими виник спір, мають можливість домовитися про те, як врегулювати конфлікт, а також на взаємовигідних умовах скоординувати спільні дії та проконтролювати умови виконання.

У переважній більшості випадків переговори виступають найбільш доступним і ефективним позасудовим способом вирішення цивільно-правового спору (конфліктів), що не потребує значних фінансових витрат і не становить жодного ризику для сторін, а також, що є важливим, ініціюються самими сторонами. Саме переговори є першим кроком на шляху примирення сторін та захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права.

С.В. Васильєв зазначає, що «переговори є самостійним, незалежним у своєму регулюванні та існуванні від судової системи. Він характеризується великим ступенем диспозитивності з мінімальним втручанням

з боку держави. Роль останньої зводиться до офіційного визнання позасудової системи альтернативного вирішення правових спорів і забезпечення належних умов її функціонування»[4, с.27].

Однак проблема у застосуванні переговорів полягає у тому, що:

1. Переговори є суто добровільним процесом, але тоді коли конфлікт має тривалий характер, переговори можуть закінчитись, так і не почавшись.

2. Кожна зі сторін переговорів у будь-який час, на будь-якому етапі має право відмовитись від проведення переговорів та звернутися до суду або скористатися іншим видом позасудового (досудового) вирішення спору.

3. У разі досягнення спільного, позитивного результату проведення переговорів, сторони домовляються, яким шляхом будуть оформлені результати узгодженого вирішення спору, про що укладається відповідний (усний або письмовий) правочин. У такому правочині сторони можуть визначити умови виконання досягнених домовленостей та встановити відповідальність за їх порушення. Однак якщо не буде правочин посвідчений нотаріально, виникає ризик його невиконання.

4. У разі невиконання умов домовленості, досягнутих за спільними взаємовигідними, як думали сторони, результатами переговорів, кожна із сторін має право звернутися до суду за захистом порушених, оспорюваних, невизнаних прав або звернутись за іншим видом досудового вирішення спору (наприклад, звернутись до третейського суду).

Так, переговори, хоч і визначаються як ефективний спосіб позасудового вирішення спору у захисті цивільного права та інтересу, залишається ризик невиконання, або неповного виконання досягнутих домовленостей, що може, зі свого боку, затягнути процес захисту порушеного права у часі.

Також слід зазначити, що в укладенні договорів сторони зобов'язальних правовідносин не завжди включають у зміст договору інші способи вирішення спорів, окрім судового. Однак все частіше учасники договірних відносин можуть включити у зміст договору розділ «Інші положення договору». Такий розділ все частіше включається у структуру типових договорів, які затверджуються відповідними державними органами для окремих видів договірних правовідносин. Як правило, у розділ «Інші положення договору» включають пункти, які регулюють порядок вирішення спорів, застосування форс мажорних обставин тощо. Святослав Святоку наголошує, що аналізуючи умови типового договору на етапі його підписання слід детально приділити увагу порядку вирішення спорів, оскільки цей порядок може містити умови досудового врегулювання спору; досудове врегулювання спору спрямоване на вирішення поза межами суду розбіжностей між сторонами по договору з метою економії часу та досягненню бажаного для сторін результату [7].

Також вирішення спорів шляхом переговорів у порядку досудового (позасудового) врегулювання спору (конфлікту) з метою захисту порушеного права, відповідно до структури змісту договору, можуть мати т.зв. «заклучні» положення, які також спрямовано на визначення порядку врегулювання спорів, застосування

обставин непереборної сили як підставу для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором, що особливо стало актуальним під час дії карантинних обмежень та особливо актуальним стало з 24 лютого 2022 р. у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні.

Відносно новим позасудовим способом захисту приватних прав шляхом вирішення цивільних спорів (конфліктів) є медіація. 16 листопада 2021 р. медіацію визнано на законодавчому рівні, оскільки Верховна Рада України прийняла Закон України «Про медіацію». Відповідно до п. 4 ст. 1 «медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [8].

У зарубіжній практиці медіація є досить поширеним засобом захисту приватних прав, в деяких країнах, Англія і Уельс, Італія, Німеччина (у деяких категоріях справ) попереднє проведення процедури медіації є обов'язковою. У зверненні до суду, подаючи позовну заяву, адвокат має подати також документ, що посвідчує первинну спробу медіації. В Україні точаться дискусії з приводу необхідності запровадження медіації як обов'язкової досудової процедури задля захисту порушеного права шляхом мирного врегулювання спору (конфлікту).

У захисті порушеного права, що зумовило виникнення спору (конфлікту), переваги медіації проявляються у гнучкості процесу, швидкості вирішення спору, можливості збереження репутації, а також збереження дружніх або партнерських відносин.

У застосуванні процедури медіації сторони можуть прийти до консенсусу, однак вирішення спору може вийти за межі предмету порушеного права, шляхом зменшення вартості майна, суми заборгованості, а також можуть бути досягнуті домовленості, що взагалі не будуть стосуватись обсягу порушеного права. Це пояснюється тим, що у медіації застосовуються не законодавчі положення з наявності чи відсутності права та ознак його порушення, медіатор працює з емоціями учасників спорів. Саме у процесі медіації сторони можуть виразити свої претензії один до одного не лише щодо порушеного права, реалізуючи своє право на захист, а також може відкрити особисті образи, які могли вплинути на сам факт по-

рушення, невизнання чи оспорювання цивільного права.

Медіація в Україні лише набирає популярності як засіб позасудового врегулювання спору (конфлікту) в процесі захисту цивільних прав. Однак наявність профільного закону не забезпечує активізацію всебічного застосування медіації як позасудового вирішення спору (конфлікту). На думку багатьох практиків лише інтеграція медіації у судову систему як обов'язкової процедури надасть можливість учасникам цивільних правовідносин на початку обрання форми захисту визначитись відносно судового способу захисту права або позасудового мирного способу відновлення порушеного права.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можливо зробити висновок, що, безумовно, судовий захист порушеного права є гарантована державою можливість прямого застосування примусової сили держави, яка дозволяє бути впевненим у виконанні стороною, яка порушила цивільні права іншої особи, виконати свої зобов'язання та (або) відновити майнові втрати.

Однак позасудові способи захисту приватних прав забезпечують не лише можливість поза судом вирішити спірні питання, а також зекономити час, фінансові ресурси, зберегти дружні або партнерські стосунки, а також вийти за межі спірного правовідношення і отримати додаткові бонуси у захисті порушеного, невизнаного або оспорюваного права.

Проблеми реалізації права на захист позасудовими способами врегулювання спорів (конфліктів) полягають у недостатньому поширенні інформації про особливості застосування кожного з видів захисту цивільних прав.

Активізація інформування учасників цивільних правовідносин про особливості самозахисту у захисті цивільного права, інтегрування медіації в судову систему України як альтернативного позасудового способу захисту приватного права, підвищення культури переговорів задля врегулювання спорів у разі порушень зобов'язальних правовідносин, значно підвищить застосування зазначених позасудових засобів захисту цивільних прав та дозволить розвантажити суди і забезпечить ефективну реалізацію суб'єктами цивільних правовідносин права на захист.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Ефективний судовий захист неможливий без правильного способу захисту свого права. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/efektivniy-sudoviy-zahist-nemozhliviy-bez-pravilnogo-sposobu-zahistu-svogo-prava.html>
3. Штанько А. Підходи до визначення поняття захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 142-159.
4. Петруня В.В. Критерії способів захисту прав суб'єктів господарювання. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 307.
5. Гуйван П.Д. Часовий аспект здійснення самозахисту як способу захисту суб'єктивного права особи. Відмінність його від оперативного захисту. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 5–14. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.438>
6. Васильєв С.В., Васильєва І.Г. Переговори як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів: питання теорії. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 2. С. 27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_2_8
7. Святюк С. Типові договори: на що слід звертати увагу. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/205075_tipov-dogovori-na-shcho-sld-zvertati-uvagu
8. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

References

1. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (in Ukrainian).
2. Effective legal protection is impossible without the right way to protect one's right. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/efektivniy-sudoviy-zahist-nemozhliiviy-bez-pravilnogo-sposobu-zahistu-svogo-prava.html> (in Ukrainian).
3. Shtanko A. Approaches to defining the concept of protection of civil rights and interests protected by law. *Scientific journal of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*. 2016. № 2. pp. 142-159. (in Ukrainian).
4. Petrunia V.V. Criteria for ways to protect the rights of economic entities. *Legal Bulletin*. 2014. № 4. P. 307. (in Ukrainian).
5. Huiyan P.D. The temporal aspect of self-defense as a way of protecting the subjective right of an individual. Its difference from operational protection. *Journal of Civil Studies*. 2021. № 43. pp. 5–14. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.438> (in Ukrainian).
6. Vasyliiev S.V., Vasyliieva I.H. Negotiations as an alternative way to resolve civil disputes: issues of theory. *Civil procedural thought*. 2016. № 2. P. 27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_2_8 (in Ukrainian).
7. Sviatuk S. Standard contracts: what should be paid attention to. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/205075_tipov-dogovori-na-shcho-sld-zvertati-uvagu (in Ukrainian).
8. On mediation: Law of Ukraine dated November 16, 2021 No. 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (in Ukrainian).

Iryna YEFREMOVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4831-508X>

e-mail: efrem.irina@gmail.com

Mykola TERESHCHUK

PhD in Legal Sciences, Senior lecturer, Bila Tserkva National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>

e-mail: tereschuk2004@ukr.net

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF EXTRAJUDICIAL METHODS OF PROTECTION OF CIVIL RIGHTS

Introduction. *The right to protection is one of the main powers of subjects of civil legal relations. The definition of jurisdiction in the law is aimed at eliminating the violation of the law and the influence of the subject of civil legal relations on ensuring the real exercise of civil rights.*

The purpose of the paper is to study the problems of applying the system of forms and methods of out-of-court settlement of civil legal disputes (conflicts) by conducting an analysis of theoretical and practical aspects.

Results. *The non-judicial form of protection of civil rights is determined by the possibility of choosing among the indicated methods of protection of private rights among several non-judicial (non-jurisdictional) methods of dispute resolution.*

This method of out-of-court settlement of a dispute (conflict), such as self-defense, is an effective way of protecting private law, but it is limited in time of application.

In order to restore the trust of each of the parties, preserve relations and business reputation, the parties can use such an extrajudicial method of resolving the dispute (conflict) as negotiations.

Although negotiations are defined as an effective method of out-of-court settlement of disputes with the protection of the rights and interests of citizens, there remains a risk of non-implementation or incomplete implementation of the agreements reached, which, in turn, may lead to delays in the process of timely protection of the violated right.

Mediation is a relatively new out-of-court way of protecting private rights by resolving civil disputes (conflicts).

When using the mediation procedure, the parties can reach a consensus, but the resolution of the dispute may go beyond the subject of the violated right.

Conclusion. *Out-of-court methods of protecting private rights provide an opportunity not only to resolve disputed issues outside the court, but also to save time, financial resources, preserve friendly or partnership relations, and also to go beyond the boundaries of a contentious legal dispute. relations and receive additional bonuses when defending an infringed, unrecognized or contested right.*

Keywords: *extrajudicial method of protection of civil rights, self-defense of private law, negotiations, mediation*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.8.5>
УДК 336.01

Олена Миколаївна ПАРУБЕЦЬ

д.е.н., професор, Національний університет "Чернігівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5357-7581>

e-mail: olena.parubets@gmail.com

Максим Вікторович ДУБИНА

д.е.н., професор, зав. кафедри, Національний університет "Чернігівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

e-mail: maksim-32@ukr.net

Максим Миколайович ЗАБАШТАНСЬКИЙ

д.е.н., професор, директор навчально-наукового інституту бізнесу, природокористування і туризму, Національний університет "Чернігівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8966-8116>

e-mail: mazani@ukr.net

СВІТОВА ФІНАНСОВА АРХІТЕКТОНІКА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

У статті досліджено сутність поняття «світова фінансова архітектура», визначено його відмінність від фінансової архітектури. Виявлено проблеми, загрози і ризики функціонування світової фінансової архітектури, розроблено і обґрунтовано напрями її реформування в сучасних умовах. Серед основних напрямів реформування світової фінансової архітектури зазначено необхідність цифровізації, інформатизації і мережизації світового фінансового простору; розроблення стратегії кіберзахисту, світової економіки і національних економік країн світу, а також підвищення ефективності і результативності міжнародної фінансової політики.

Ключові слова: світова фінансова архітектура, фінансова архітектура, фінансова система, фінансові ризики, загрози, фінансова безпека, реформування

ВСТУП

Розпочата війна росії проти України викликала порушення фінансової рівноваги у світі і спричинила необхідність реформування існуючої структури світової фінансової архітектури.

Як ніколи раніше, загострилися проблеми, пов'язані з виникненням глобальних кризових явищ у фінансовій, економічній, екологічній, соціальній сферах світової економіки. Зростання міграційних потоків, воєнних і соціальних витрат, вартості енергетичних ресурсів, продуктів харчування, ускладнення логістики на фоні виникнення інфляційних коливань, підвищення облікової ставки центральних банків розвинених країн світу, формування нових блоків, зміна векторів інтеграції спричиняють появу ознак порушення балансу між фінансово-економічною та воєнною безпекою у світі і матимуть негативні довготривалі наслідки для світової фінансової архітектури. В цих умовах постає необхідність розроблення своєчасних тактичних і стратегічних заходів, спрямованих на реформування існуючої світової фінансової архітектури під впливом різноманітних загроз, чим і обумовлюється актуальність обраної теми дослідження.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У статті використано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме історичний – для виявлення передумов виникнення, формування та розвитку світової фінансової архітектури; діалектичний – під час розгляду процесів та змін, що відбуваються у фінансовій архітектоніці на сучасному етапі розвитку світової економіки; індукції, дедукції – для виявлення принципів, закономірностей і проблем розвитку світової фінансової архітектури; аналізу, синтезу, логічного узага-

льнення – для виявлення загроз у структурі світової фінансової архітектури та розроблення напрямів її реформування. Інформаційну і фактологічну основу дослідження становлять звіти і офіційні прогнози Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, офіційні Інтернет-ресурси.

МЕТА статті – дослідження проблем, виявлення загроз і ризиків функціонування світової фінансової архітектури, розробка та обґрунтування напрямів її реформування в сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш ніж зупинитися на дослідженні сучасних проблем і перспектив розвитку світової фінансової архітектури, розглянемо історичні аспекти та закономірності її становлення та функціонування, а також економічну сутність зазначеного поняття.

Автори посібника [1] зазначають, що формування ефективної фінансової архітектури розпочалася наприкінці 1990-х рр. Характерними ознаками фінансової архітектури є цілісність, ієрархічність, гармонійність, чутливість, адаптивність, інтегративність, стійкість, просторовість. Водночас під фінансовою архітектонікою розуміється просторово-часова композиція взаємозалежних та взаємопов'язаних елементів фінансового середовища, що характеризується здатністю змінюватися під впливом внутрішніх та зовнішніх умов з метою подолання протиріч фінансової глобалізації. Також зазначається, що фінансова архітектура має два складники – інституційний та регулятивний [1].

Більшість науковців, розглядаючи фінансову систему країни з позицій архітектури, намагаються у визначенні основних понять використовувати систем-

ний підхід. Так, О. Портна розглядає синергетичні ефекти архітекtonіки сукупного фінансового потенціалу країни і пропонує під його архітекtonікою розглядати стійкий взаємозв'язок складових сукупного фінансового потенціалу країни, який відповідає його внутрішній сутності, надає йому цілісності та гармонійності й забезпечує ефективне формування, накопичення та використання фінансових ресурсів, спираючись саме на системний підхід [2].

Т.Д. Нечипоренко та О.С. Мусятовська поглиблюють використання системного підходу до визначення поняття фінансової архітекtonіки, під яким розуміють просторово-часову композицію взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів фінансового середовища, які характеризуються здатністю змінюватися під впливом внутрішніх та зовнішніх умов із метою подолання протиріч фінансової глобалізації. На думку авторів, предметом фінансової архітекtonіки є загальні закономірності побудови цілісних систем, визначальними рисами яких є самодостатність, внутрішня єдність, завершеність. Водночас особлива увага приділяється необхідності цифровізації фінансової архітекtonіки шляхом впровадження цифрових технологій [3].

Фінансова архітекtonіка розглядається на світовому, національному, регіональному, місцевому рівнях, а також на рівні окремих суб'єктів господарювання.

На думку З. Луцишин глобальна фінансова архітекtonіка повинна відображати взаємозалежність макроекономічних і фінансових аспектів зі структурними, соціальними та гуманітарними проблемами і мати ознаки системності, тобто структурованої організації. Заслуговує уваги авторське визначення фінансової архітекtonіки як сукупності окремих найбільш інтегрованих сфер і ланок національних фінансових систем, функціональних форм організації валютних відносин та світових фінансових організацій, що забезпечують наднаціональне регулювання з метою посилення стійкості світових фінансових ринків, національних валютних ринків на основі принципів і механізмів ринкового та позаринкового розподілу і перерозподілу світових фінансових ресурсів та капіталу [4].

І. Котькалова-Литвин [5] головну роль національної фінансової архітекtonіки бачить у розподілі та перерозподілі фінансового капіталу та виокремлює якість функціонування фінансової архітекtonіки, яка, на думку авторки, декомпозується на акумуляцію фінансового капіталу, управління ризиками, створення та обмін інформацією, забезпечення контролю за фінансовими активами, зниження трансакційних витрат.

В.В. Мамонова та О.В. Ольшанський [6] використовують поняття фінансової архітекtonіки для дослідження місцевих фінансів, виокремлюючи як її складники публічне управління, фінанси, фінансовий інструментарій та фінансові інституції.

О.В. Глушенко [7] під фінансовою архітекtonікою розуміє структуру фінансової системи, взаємозв'язок між її елементами, що дає змогу розкрити внутрішню сутність такої системи і реалізуватися шляхом формування грошових фондів та руху грошових потоків. Виходячи з наведеного визначення, фінансова архітекtonіка розглядається як умова побудови, функціонування і розвитку фінансової системи.

П. Стецюк критикує таке тлумачення через його

макроекономічну спрямованість і пропонує під фінансовою архітекtonікою розуміти логічну структурування складників фінансової діяльності, що забезпечує їх найбільш оптимальне співвідношення, а також оцінює зовнішні економічні домінанти та імперативи через реалізацію фінансових управлінських рішень, які враховують певний архетип економічної діяльності, що дозволяє ефективно регулювати весь відтворювальний процес. Однак автор пропонує таке визначення обмежено до регіональних соціально-економічних систем. Додатково заслуговує на увагу пропозиція автора для дослідження фінансової архітекtonіки використовувати методологію архетипіки [8].

У науковій економічній літературі часто ототожнюються поняття «фінансова архітекtonіка» і «фінансова архітектура».

Фінансова архітектура являє собою умовну модель функціонування фінансової системи, яка зводиться до регулювання її складових на макро-, мезо- і мікрорівнях. Це соціально-економічна система, що має свій цикл розвитку, а саме зародження, зростання, зрілість, накопичення диспропорцій. Водночас світова фінансова архітектура має потужний каркас у формі діяльності міжнародних фінансових організацій, що здійснюють глобальне управління з метою нейтралізації дестабілізуючих факторів у світовій економіці і забезпечують стійкий розвиток національних світових систем [9].

М.О. Житар [10] вказує на те, що фінансова архітектура як інтегрована система, що складається з окремих елементів з притаманними їм взаємозв'язками та супідрядністю, може бути системно проаналізована та математично змодельована. Досліджуючи відмінності між поняттями «архітектура» і «архітекtonіка», автор зазначає, що вони полягають у визначенні ролі ієрархії. Архітектура передбачає певну ієрархічність у сполученні між елементами, які її утворюють, архітекtonіка характеризує розташування елементів та різноманітних зв'язків між ними і тому є більш ширшим за значенням поняттям.

Фінансова архітектура це економічна категорія яка має багатоаспектну сутність і характеризує фінансові відносини на рівні суб'єктів господарювання, фінансової системи, національної економіки [11].

Архітекtonіка – це більш загальне поняття і застосовується для оцінювання і розшифрування цілого через аналіз його складників. Можна вважати, що архітекtonіка має за мету відобразити структуру складної системи, визначити, що є головним, а що другорядним. Так, розглядаючи фінансову архітекtonіку, слід користуватись основними положеннями теорії систем, мережевої економіки, цифрової трансформації, інформатизації.

На нашу думку, світова фінансова архітекtonіка – це не тільки конструкція, структура та устрій, але й потенціал розвитку світової фінансової і валютної систем, світового фінансового ринку, який базується на тісній взаємодії усіх учасників світового фінансового простору у напрямі прогнозування, планування і своєчасного реагування на усі виклики та загрози зовнішнього і внутрішнього середовища з метою зменшення негативного впливу на світову фінансову безпеку глобальних фінансових ризиків.

Глобальними викликами, що потребували реформування структури світової фінансової архітектури, були світові фінансові кризи 1998 р. та 2008 р., а також коронакриза 2020 р. Новим викликом після поступового оговтування країн світу від наслідків пандемії COVID-19 стала військова агресія Росії проти України, яка, на думку економістів Світового банку, нанесла непоправну шкоду світовій економіці, дестабілізувала ситуацію на ринку енергоносіїв, спричинила продовольчу і соціальну кризи в багатьох країнах світу. Це може призвести до різкого посилення грошово-кредитної політики в країнах з розвинутою економікою і виникненню фінансового стресу в країнах, що розвиваються [12].

На сайті Конференції Організації об'єднаних націй по торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) [13] зазначено, що війна в Україні призвела до глобальної кризи вартості життя, обмеження бюджету домогосподарств, зростання рівня бідності і голоду, зниження доступу населення до освітніх послуг і джерел енергії.

Група ООН з глобального реагування на кризи з питань продовольства, енергетики та фінансів надала рекомендації виходу із ситуації, що склалася, за трьома основними напрямками [13]:

- відкриття ринків продуктів харчування, зняття експортних обмежень, використання резервів для надання допомоги країнам, яким загрожує голод;

- пом'якшення енергетичної кризи за рахунок використання стратегічних запасів, додаткових резервів, впровадження відновлюваних джерел енергії;

- взаємодія країн великої двадцятки G20, міжнародних фінансових інститутів з метою збільшення ліквідності і фінансового простору для забезпечення соціальних гарантій для найбільш вразливих верств населення.

В умовах зміни моделі розстановки геополітичних сил, виникнення нових загроз світовій економіці можна констатувати, що конструкція світової фінансової архітектури не відповідає сучасним вимогам, викликам і загрозам, та потребує кардинальних змін під впливом глобальних політичних, економічних, фінансових, екологічних, інформаційних, репутаційних, соціальних ризиків, зокрема, ризику поширення антимігрантських настроїв.

На наш погляд, в сучасних умовах дієвими напрямками реформування структури світової фінансової архітектури повинні стати:

- цифровізація, інформатизація і мережізація світового фінансового простору;

- розроблення стратегії кіберзахисту світової економіки і національних економік країн світу;

- формування дієвого і ефективного механізму управління світовою фінансовою системою на основі розроблення і реалізації узгоджених напрямів міжнародної фінансової політики.

Діджиталізація світового фінансового простору передбачає широке впровадження цифрових та інноваційних технологій, що прямо впливають на модель фінансової поведінки економічних агентів на міжнародній арені [14].

Цифрова трансформація, що відбувається у сфері міжнародних фінансово-валютних операцій, перед-

бачає використання новітніх фінансових технологій, зокрема, цифрових валют. Поряд з безперечними перевагами останні мають і низку недоліків, серед яких обмежена сфера використання, відсутність дієвого міжнародного правового регулювання, ефективного контролю, ризику втрати приватності транзакцій, зростання витрат енергії на використання технології блокчейн, низький рівень обізнаності про сферу і особливості використання цифрової валюти. У сукупності це призводить до зростання випадків шахрайства, зокрема, активізації дій біткоїн-шахраїв. Вирішення зазначених проблем потребує взаємодії відповідних органів і інститутів у сфері забезпечення правового, технічного, програмного, технологічного та фінансового захисту проведення операцій з цифровими валютами, зокрема криптовалютами, які широко застосовуються для фінансування тероризму, відмивання грошей.

Зростання рівня інформатизації світового фінансового простору в умовах інформаційної війни, що відбувається у сучасному світі, призводить до збільшення кількості кібератак на центральні банки, банківські системи країн світу, сайти державних органів влади, бізнес-структури, об'єкти критичної інфраструктури, населення. Ймовірність збільшення кількості кібератак і посилення кіберризиків потребує впровадження інноваційних підходів до продуктів страхування і обумовлює необхідність активізації розвитку такого сегменту глобального ринку страхових послуг, як кіберстрахування. Сфера застосування останнього передбачає широке використання біометричних методів ідентифікації у процесі здійснення міжнародних фінансових та страхових операцій; розширення сфери застосування чат-ботів фінансово-кредитними установами, представниками бізнесу; захист інформації провайдерів хмарних технологій [15, 16].

Впровадження цифрових та інноваційних фінансових технологій змінює існуючий світовий фінансовий порядок і потребує розвитку мережевої взаємодії між урядами, центральними банками країн, міжнародними фінансовими інститутами, фінансовими центрами, біржами з метою вдосконалення стратегічних і тактичних напрямів міжнародної фінансової політики з врахуванням взаємозалежності країн в умовах глобалізації фінансово-економічних процесів, зростанням інфляційного і девальваційного тиску, погіршення зовнішньої кон'юнктури, виникнення військово-політичних конфліктів, торговельних війн, впровадження санкційних обмежень тощо.

ВИСНОВКИ

Фінансово-економічна криза, що розпочалася у зв'язку з військовою агресією Росії проти України, буде мати глобальні наслідки для світової економіки і фінансової системи. Зазначена криза загострила ряд проблем не тільки фінансово-економічного, соціального характеру, але й поставила на порядок денний питання забезпечення глобальної світової безпеки. Глобалізація та інтеграція, посилення міжнародної економічної і фінансової співпраці обумовили взаємозалежність країн світу за багатьма напрямками і показали недосконалість існуючої конструкції світової фінансової архітектури і її високий рівень залежності від впливу ендегенних і екзогенних факторів. Забезпечити стійкість

світової фінансової системи можливо завдяки реформуванню існуючої конструкції світової фінансової архітектури. Реформування світової фінансової архітектури повинно відбуватися разом з побудовою нової архітектури світової безпеки, особливо інформаційної, економічної, екологічної, воєнної.

Описати і обґрунтувати усі можливі напрями реформування світової фінансової архітектури в рамках однієї статті важко і практично неможливо, тому вони ляжуть в основу подальших досліджень у цьому напрямі з врахуванням волатильності економічних і фінансових циклів у світовій економіці.

Список використаних джерел

1. Фінансова архітектура / І.М. Вахович та ін. Луцьк: Волиньполіграф, 2014. 488 с.
2. Портна О. Сутність та синергетичні ефекти архітектури сукупного фінансового потенціалу країни. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10(172). С. 404-409.
3. Нечипоренко Т.Д., Мусятовська О.С. Фінансова архітектура у контексті цифрової глобалізації. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 3/1. С. 9-11
4. Луцишин З. Сучасна світова фінансова архітектура: тенденції та суперечності розвитку в умовах глобалізації. *Економічний часопис – XXI*. 2005. № 5–6. URL: <http://soskin.info/ea/2005/5-6/20050506.html>
5. Котьялова-Литвин І. Місце фінансової архітектури у забезпеченні розвитку економічних систем. *Схід*. 2016. № 1 (141). С. 31-34.
6. Мамонова В.В., Ольшанський О.В. Фінансова архітектура на місцевому рівні: через децентралізацію до нової парадигми. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. №1(53). С. 72-79.
7. Глушенко О.В. Фінансова архітектура: теоретико-методологічний аспект. *Наука й економіка*. 2013. № 4(32). Т. 1. С. 43–52. URL: http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/13292/2/Hlushchenko_2013_1_4_7.pdf
8. Стецюк П. Архетипні основи фінансової архітектури регіональних соціально-економічних систем. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 2. С. 195-199.
9. Косова Т.Д., Дєєва Н.Е., Ползікова Г.В. Фінансова архітектура як базис розбудови управління національною економікою. *Економіка та держава*. 2020. № 8. С. 49-52.
10. Житар М.О. Сутність фінансової архітектури та її значення в теоретичній і практичній площинах сучасної фінансової науки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 8-13.
11. Забаштанський М. М., Роговий А. В., Дубина М. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки корпорацій на основі оптимізації їх фінансової архітектури. *Вісник Хмельницького національного університету* 2020, № 6. С. 179-186. <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/03/VKNU-ES-2020-N-6-288.pdf>
12. Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
13. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/>
14. Дубина М., Попело О., Тарасенко О. Інституційні трансформації фінансової системи України в умовах розвитку цифрової економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 91-110.
15. Парубець О.М., Ільчук В.П., Сугоняко Д.О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295>
16. Парубець О.М., Сугоняко Д.О., Середюк І.О. Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку штучного інтелекту у фінансовому секторі України. *Фінансові дослідження*. 2019. № 1(6). URL: <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/183.pdf>

References

1. Financial architectonics / I.M. Vakhovych et al. Lutsk. 2014. 488 p. (in Ukrainian).
2. Portna O. The essence and the synergy effects of the architectonics of cumulative financial potential of the country. *Actual problems of economics*. 2015. № 10(172). pp. 404-409. (in Ukrainian).
3. Nechiporenko T.D., Musiatovska O.S. Financial architectonics in context digital globalization. *Economics. Finances. Law*. 2021. № 3/1. pp. 9-11 (in Ukrainian).
4. Lutsyshyn Z. The current global financial architectonics: trends and contradictions of development in the context of globalization: URL: <http://soskin.info/ea/2005/5-6/20050506.html> Economic Annals – XXI. 2005. № 5–6. URL: <http://soskin.info/ea/2005/5-6/20050506.html> (in Ukrainian).
5. Kotkalova-Lyvtyn I. Role of financial architectonic in support of development of economic systems. *East*. 2016. № 1 (141). pp. 31-34 (in Ukrainian).
6. Mamonova V.V., Olshanskyi O.V. Financial architectonics at the local level: through decentralization to a new paradigm *Actual problems of state administration*. 2018. №1(53). pp. 72-79. in Ukrainian).
7. Hlushchenko O.V. Financial architectonics: theoretical and methodological aspect. *Science and Economics*. 2013. № 4 (32). Vol. 1. pp. 43-52. (in Ukrainian).
8. Stetsiuk P. Archetypal foundations of financial architecture of regional socio-economic systems. *Public administration: theory and practice*, 2014. Issue 2. pp. 195-199 (in Ukrainian).
9. Kosova T.D., Dieieva N.E., Polzikova H.V. Financial architecture as the basis for the development of the national economy management. *Economics and state*. 2020. № 8. pp. 49-52 (in Ukrainian).
10. Zhytar M.O. The Essence of Financial Architectures and Its Significance in the Theoretical and Practical Planes of Modern Financial Science. *Business Inform*. 2019. № 7. pp. 8-13 (in Ukrainian).
11. Zabashtanskyi M., Rogovyi A., Dubyna M. Ensuring financial and economic security of corporations based on the optimization of their financial architecture. *Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences*. 2020, № 6. С. 179-186. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/03/VKNU-ES-2020-N-6-288.pdf> (in Ukrainian).
12. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>
13. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/>
14. Dubyna M., Popelo O., Tarasenko O. Institutional transformations of the financial system of Ukraine in the conditions of the digital economy development. *Problems and prospects of economics and management*. 2021. № 1 (25). pp. 91-110. (in Ukrainian).
15. Parubets O.M., Ilchuk V.P., Suhoniako D.O. Innovative approaches to the development of cyber-insurance market in Ukraine. *Efficient economy*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295> (in Ukrainian).

16. Parubets O., Suhoniako D., Serediuk I. Research of current state and prospects for the development of artificial intelligence in the financial sector of Ukraine. *Financial Research*. 2019. № 1(6). URL: <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/183.pdf> (in Ukrainian).

Olena PARUBETS

Doctor of Economics, Professor, Chernihiv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5357-7581>

e-mail: olena.parubets@gmail.com

Maksym DUBYNA

Doctor of Economics, Professor, Head of department, Chernihiv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

e-mail: maksim-32@ukr.net

Maksym ZABASHTANSKYI

Doctor of Economics, Professor, Director of the educational and scientific institute of business, nature management and tourism, Chernihiv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8966-8116>

e-mail: mazani@ukr.net

WORLD FINANCIAL ARCHITECTONICS: CURRENT STATE AND THE DIRECTIONS OF ITS REFORMATION

The war broken out by Russia against Ukraine caused a violation of the financial balance in the world and resulted in the need to reform the existing structure of the world financial architectonics.

The purpose of the paper is to study the problems, identify threats and risks of the functioning of the world financial architectonics; develop and substantiate the directions for its reformation in current conditions. To achieve the purpose, it has been investigated the essence of the term "financial architectonics" and determined its difference from the term "financial architecture". The author's definition of the essence of world financial architecture has been provided, which refers to the development potential of the world economy, world financial and currency systems, and world financial market, which is based on the close interaction of all participants of the world financial space in the direction of forecasting, planning and timely response to all challenges and threats of external and internal environment in order to reduce the negative impact of global financial risks on the world financial security.

The problems, threats and risks of the functioning of the world financial architectonics have been identified. Among the main ones are the growth of inflation; deterioration of logistics; destabilization of the situation on the energy market; food and social crises in many countries of the world. The directions for reforming the world financial architectonics in current conditions have been developed and substantiated.

The main directions of reforming the world financial architectonics include the need for digitalization, informatization and networking of the world financial space; the development of a cyber security strategy, the global economy and national economies of the world, as well as increasing the efficiency and effectiveness of the international financial policy.

Keywords: world financial architectonics, financial architecture, financial system, financial risks, threats, financial security, reformation

Микола Іванович МАЛІЙ

аспірант, Київський університет права Національної академії наук України; директор правничої компанії ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ», генеральний директор ТОВ «АРМАТЕХ-СЕРВІС»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9709-4837>

e-mail: aur.consult@gmail.com

ПРАВОВИЙ СТАТУС САББОТА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕД ЛЮДСТВОМ

У статті розкривається роль концепції визнання саббота «електронною юридичною особою», яка обов'язково повинна враховувати небезпеку постановки людством, суспільством, державами даної «електронної особи» в один суспільний ряд з людиною у разі використання електронного інтелекту у правотворчій, правозахисній та судовій діяльності державних органів влади. Основною задачею правотворців та правозахисників у світі є недопущення порушення прав і свобод людини, суспільства та держави з боку новоствореної «електронної особи» та запобігання загроз в майбутньому для всього людства.

Ключові слова: комп'ютерний злочин, електронний інтелект, електронна юридична особа, сабот

ВСТУП

Сьогодні людство перейшло на новий інноваційно-технологічний етап свого розвитку та значного поширення набуло використання новітніх технологій в усіх сферах людського існування. Особливо гостро постає питання використання електронного інтелекту у правотворчій, правозахисній та судовій діяльності державних органів влади та міжнародних, міждержавних правових структурах, інституціях, та, зокрема, в кримінальному праві більшості держав світу. Враховуючи тенденції розвитку правової науки стосовно надання електронному інтелекту правового статусу «особи», або «електронної особи», виникає небезпека постановки даної «особи» в один суспільний ряд з людиною. Свідоме людство насторожує можливе поетапне надання прав і свобод електронному інтелекту та можливе зрівняння даних прав у майбутньому з правами людини, що стає загрозою для людства як правового, так і суспільно-етичного характеру. У будь-якому варіанті правового розвитку суспільства безпосередньо «електронна особа», її творці, її власники, її користувачі мають і будуть в повній мірі нести кримінальну відповідальність за вчинення комп'ютерних злочинів з використанням електронного інтелекту або ним самим як «особою». Основною задачею правотворців та правозахисників є недопущення порушення прав і свобод людини, суспільства та держави з боку «електронної особи» створеної на базі електронного інтелекту. На ранніх етапах розвитку правової бази регулюючої даний тип правовідносин між людиною та саботом (роботом або програмою з електронним інтелектом) необхідно передбачити «правові запобіжники» для унеможливлення використання електронного інтелекту для злочинних цілей проти людини, суспільства та держав світу [1].

МЕТА статті – дослідження практики використання електронного (штучного) інтелекту у провідних державах світу та, зокрема, застосування новітніх технологій у правотворчій та правозахисній діяльності, у новітньому електронному судочинстві, здійснення аналізу перспектив його застосування у кримінальному провадженні України (наприклад, електронне

карне провадження), а також розгляд реальної можливості і правових наслідків вчинення кримінального правопорушення самим електронним інтелектом як «електронною особою» в майбутньому.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Над дослідженням розвитку інноваційних електронних технологій, зокрема програм електронного інтелекту, використанням їх у кримінальному праві для аналізу, прогнозування та упередження злочинності, а також запобіганням вчиненню комп'ютерних злочинів із використанням електронного інтелекту та безпосередньо електронним інтелектом (як «електронною особою») проти людини, суспільства, держави тривалий час працюють такі науковці, як П.Д. Біленчук, М.І. Малій, О.В. Плахотнік, О.Е. Радутний та ін.

Дане дослідження базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірників. У дослідженні використовувалися методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно з суверенною волею Українського народу та основоположного принципу, вираженого і закріпленого у ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.» [2], беручи за основу Загальну декларацію прав людини, прийняту і проголошену резолюцією 217А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. [3] й, зокрема, її ст. 1 «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю, і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.», опираючись на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод підписану урядами держав членами Ради Європи 4 листопада 1950 р. [4], а саме на ст. 1 «Зобов'язання поважати права людини», людство, нації, держави світу виражають свою волю і ви-

соко цінують саме життя людини, її права і свободи.

Людство у XXI ст. перейшло технологічну межу між природним і духовним та штучним і бездушним, тонку межу між добром і злом, втасмничену межу між живим і неживим. Новітні ідеї, інновації, знання, наукові розробки увірвалися в наше життя і стали новою рушійною силою для розбудови інноваційного цивілізаційного розвитку світу в епоху «Індустрії 4.0», «Четвертої промислової революції» [5], «Суспільства знань» [6], «Індустрії інтелекту», «Сонячної індустрії знань», «Глобальної інноваційної сонячної комунікації» [7] та «Конвергенції сонячного суспільства знань» [8].

Аналізуючи етапи розвитку електронного суспільства, Ю.Н. Харарі ставить справедливе і важливе запитання: "якими будуть відносини між людиною і штучним інтелектом (електронним інтелектом)?", "чи не стане пересічна людина рабом штучно створених і вічно живих істот із незбагненою свідомістю?" [9].

Дослідженнями у напрямі електронного інтелекту та різноманітними на перший погляд фантастичними та неймовірними можливостями його застосування, людство активно займається, починаючи з 1950-х рр. фактично з появою перших комп'ютерів.

Так, О.О. Подгаєцький зазначає, що історія створення електронного інтелекту бере свій початок ще у 1950 р., коли британський вчений Алан Тюрінг пише статтю під назвою «*Чи може машина мислити?*», в якій описує так званий «Тест Тюрінга» – процедуру, за допомогою якої можна буде визначити момент, коли машина зрівняється у плані розумності з людиною. А вже у 1960 р. на базі Інституту кібернетики (м. Київ) (тоді його очолював академік В.М. Глушков) створено новий відділ біологічної кібернетики, керівником якого призначено академіка М.М. Амосова. Він вважав, що вивчення питання електронного інтелекту базується на межі наук: фізіології, психології, техніки та філософії, а також присвятив дослідженню даної тематики низку наукових праць та велику частину свого життя [10].

Як відмічає В.В. Риков, визначення штучного (електронного) інтелекту сформовано Джоном Маккарті ще у 1956 р. на конференції в Дартмунському університеті: штучний інтелект – це сукупність наук і методів, здатних опрацювати дані для розроблення надскладних комп'ютерних завдань [11].

На думку О.В. Плахотніка, штучний (електронний) інтелект визначається як сукупність наукових методів, теорій та технік, мета яких – відтворити машиною когнітивні здібності людини. Також він стверджує, що у світі існує низка юридичних сервісів/систем, що використовують штучний інтелект: 1) у Франції – Doctrine.fr (пошукова система), Predictice (аналітика, крім кримінальних справ), Case Law Analytics (аналітика, крім кримінальних справ), Juris Data Analytics – LexisNexis (пошукова система, аналітика, крім кримінальних справ); 2) у Великій Британії – Luminance (аналітика), HART – Harm Assessment Risk Tool (аналітика, кримінальні справи, оцінювання ризику шкоди); 3) у США – Watson/Ross – IBM (аналітика), Lex Machina – LexisNexis (аналітика), COMPAS – Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions використовуються судами США для оцінювання ймовірності скоєння підсудним рецидиву зло-

чинів та аналізу попередніх проступків; 4) в Аргентині – Prometea (аналітика, ци-вільні та адміністративні справи); 5) у Китайській Народній Республіці – Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism (аналітика) застосовується у Верховному народному суді Китайської Народної Республіки. Найбільш потужні системи з визначеного переліку працюють у судах і поліції та допомагають суддям приймати процесуальні рішення [12].

Дещо інше визначення надає Т.В. Туз, який вважає, що штучний (електронний) інтелект – це штучно створена людиною система, здатна обробляти інформацію, яка до неї надходить, пов'язувати її із знаннями, якими вона вже володіє, і відповідно формувати своє власне уявлення про об'єкти пізнання [13].

У концепції розвитку штучного інтелекту в Україні штучний (електронний) інтелект визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів опрацювання інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також формувати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [14].

Однією з актуальних задач сьогодення, на думку О.Е. Радутного, є питання про роль та місце штучного (електронного) інтелекту (artificial intelligence) у системі суспільних правовідносин, які захищаються кримінальним (карним) правом, зв'язок інформаційної безпеки з дослідженнями штучного інтелекту та їх результатами, можливість і доцільність визнання штучного інтелекту, що фізично втілений в об'єкт робототехніки, об'єктом та/або суб'єктом кримінально-правових правовідносин. Досягнення у розвитку штучного інтелекту може бути використано для вчинення злочинів, зокрема у сфері інформаційних відносин, або сам він може являти безпосередню загрозу охоронюваним правам та законним інтересам людини, суспільства та держави [15].

Здійснивши аналіз інноваційних наукових досягнень у сфері електронного інтелекту та пов'язавши його можливості зі зберігання та аналізу великих даних, оброблення масивів інформації та відповідно прийняття оперативних управлінських рішень, ми не виключаємо масове розповсюдження даних інтенсивно розвиваючихся технологій у житті нашого суспільства та, відповідно, застерігаємо людство, суспільство, держави світу від масових порушень фундаментальних прав людини.

Цікавою є також наступна думка О.В. Радутного, який вважає, що штучний (електронний) інтелект, як і людина, може мати здатність усвідомлювати фактичну сторону того, що відбувається, усвідомлювати суспільну небезпечність свого діяння, яке реалізується в інформаційному просторі або завдяки роботизованим консоліям, пристроям або механізмам – в оточуючому матеріальному середовищі (тобто оцінювати за шкалою «добре – нейтральне – погано»), та, без сумніву, буде мати можливість за конкретних умов здійснювати певний вибір між тими чи іншими варіантами поведінки та здатність керувати своєю поведінкою (сьогодні це

є однією з головних умов проведення штучним інтелектом хірургічних операцій, допуску його до керування безпілотними транспортними засобами тощо). Але саме через такі ознаки в теорії кримінального права прийнято описувати фізичну особу в якості суб'єкта злочину (ст.ст. 18, 19 Кримінального кодексу України): 1) здатність усвідомлювати фактичну сторону; 2) здатність усвідомлювати суспільну небезпечність свого діяння та його наслідків; 3) можливість за конкретних умов здійснення певного вибору між різними варіантами та здатність керувати своєю поведінкою [16].

Як зазначає М.І. Демура, досить поширеним і вже загальновідомим інструментом використання штучного (електронного) інтелекту, що спрямовано на попередження кримінального (карного) правопорушення або так званім інструментом «профілактичної поліцейської діяльності» Європейська етична хартія про використання штучного (електронного) інтелекту у судовій системі та її середовищі називає «список заборони на виліт», який фактично являє собою додаток для аналізу «великих даних», що збирає і аналізує дані про потенційних терористів з метою запобігання вчиненню актів, або ж алгоритми, що використовуються для виявлення фактів шахрайства або відмивання грошей. Використання штучного (електронного) інтелекту на стадії досудового розслідування з метою розслідування кримінальних правопорушень активно застосовується, коли у правоохоронних органів вже наявна інформація про вчинення кримінального правопорушення і потрібен аналіз великої кількості даних. Наприклад, такі інструменти, як Connect, який використовується британською поліцією для аналізу мільярдів даних, отриманих у ході фінансових операцій для виявлення кореляцій або схем операцій, або Міжнародна база даних із сексуальної експлуатації дітей (ICSE DB), керована Інтерполом, яка допомагає виявляти жертв та / або злочинців за допомогою аналізу, наприклад, меблів та інших предметів у зображеннях насильства або аналізу фонового шуму на відео, виявилися особливо ефективними в боротьбі зі злочинністю. Так, за допомогою програми Connect пошук з дуже високим рівнем складності та обсягу даних, для якого раніше були потрібні місяці досліджень, тепер може бути виконано за лічені хвилини і з високою вірогідністю результатів [17].

Варто зазначити, що у США використовується у судах та правоохоронних органах більшості штатів програмне забезпечення COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), розроблене ще у 1998 р. з використанням електронного інтелекту для оцінювання потенційного ризику рецидиву злочинів.

Серед науковців США влітку 2016 р. вибухнула гаряча наукова дискусія про інструмент, який використовується в судах США у всій країні для прийняття рішень про звільнення під заставу та винесення вироку. Ця суперечка торкається деяких із великих проблем карного правосуддя, що стоять перед нашим (американським) суспільством. І все це включає алгоритм, який називається COMPAS та використовується у всій країні для вирішення питання, чи підсудні, які очікують суду, небезпечні, щоб їх можна було звільнити під заставу. Ще у травні 2016 р. слідча інфор-

маційна організація ProPublica стверджувала, що COMPAS упереджено ставиться до темношкірих обвинувачених. Компанія Northpointe, штат Мічиган, яка створила інструмент, випустила власний звіт, в якому ставиться під сумнів аналіз ProPublica. ProPublica спростовано заперечення, академічні дослідники вступили в запеклу дискусію. Wonkblog цієї газети зважає, що навіть Верховний суд Вісконсіна зробив посилання на дані суперечки в своєму недавньому рішенні, що підтримували використання COMPAS у вироку [18].

У Китайській Народній Республіці вперше допоміжні технології штучного (електронного) інтелекту використано у Шанхайському проміжному народному суді № 2 ще у 2019 р., повідомляє інформаційне видання Legal Daily. "Стенограма та надання доказів тривали разом із триванням судового розгляду. Система 206 реалізувала повний цикл підготовчої допомоги та всебічно переглядала докази, відіграючи активну роль у неупередженому правосудді", – сказав заступник голови інформаційного відділу Шанхайського народного суду Ву Хайїн. "Система 206 є інтегрованою допоміжною системою штучного інтелекту для карних справ. Вона може допомогти судді виявити факти, посвідчити докази, захистити право на оскарження та неупереджено здійснювати правосуддя у судовому процесі, щоб запобігти незаконному засудженню громадян у карних справах", – сказав Го Вейцин, голова Шанхайського проміжного народного суду № 2, а також головний суддя у справі про пограбування та вбивство [19].

Сьогодні на всій території Китайської Народної Республіки для кожного судді доступна єдина система Smart Court SoS (розумна система або система систем), управління якою здійснюється на основі електронного інтелекту. Дана «розумна система» дозволяє суддям у режимі онлайн проводити судові засідання, збирати докази та отримувати оперативний доступ до баз даних поліції, прокуратури та уряду, а також взаємодіяти з системою соціального кредитування.

Так, згідно з повідомленням видання South China Morning Post директор інформаційного центру Верховного народного суду Китайської Народної Республіки Сюй Цзяньфен (Xu Jianfeng) у звіті про використання електронного інтелекту у судовій системі Китаю, опублікованому в Strategic Study of CAE (офіційному журналі Китайської інженерної академії) стверджує, що система розумного суду Smart Court SoS тепер підключена до робочого столу кожного судді у всій країні [20].

Також Верховний народний суд Китайської Народної Республіки зобов'язав суддів консультуватися з електронним інтелектом Smart Court SoS у кожній справі. Судді тепер змушені дотримуватися «рекомендацій» програми з електронним інтелектом, щоб уникнути у подальшому непорозуміння та письмових пояснень в аналізі записів судового процесу і аудиту судової діяльності.

На думку Чжан Лінгань (Zhang Linghan), професора права у Китайському університеті політичних наук і права (м. Пекін), застосування програм на основі електронного інтелекту у правосудді Китайської Народної Республіки зменшить повноваження суддів приймати рішення самостійно та на основі індивіду-

ального оцінювання, досвіду та навчання і може створити світ, де людьми керуватимуть машини (програми, саботи). Також у статті, опублікованій у національному рецензованому журналі *Law and Social Development* Чжан Лінгань висловлює свою думку про те, що ми повинні бути напоготові до ерозії судової влади технологічними компаніями та капіталом [20].

Відомим юридичним фактом також є те, що американець просидів рік у в'язниці за безпідставним звинуваченням у вбивстві. Єдиний доказ проти нього – «думка» штучного (електронного) інтелекту. Американець майже рік провів у в'язниці за звинуваченням у вбивстві, яке було засноване виключно на доказах, наданих системою з алгоритмами штучного (електронного) інтелекту. Результати експертизи, що базується на даних рішення *ShotSpotter*, яке фіксує постріли зі зброї в містах США, ставлять під сумнів далеко не вперше [21].

Науковці С.Ф. Денисов та В.Г. Павлов звертають увагу на повідомлення інформаційного видання *Technology Review*, що вже через 60 років штучний інтелект стане значною загрозою для людства. До 2022 р. він буде мислити приблизно на 10 % як людина, до 2040 р. – на 50 %, до 2075 р. – процеси мислення неможливо буде відрізнити від людських. До таких умовиводів прийшов шведський вчений, професор Оксфордського університету Нік Бостром (*Niklas Bostrom*), який пропонує бути більш обережними, оскільки вважає його занадто загрозливим для людства (проблемою контролю над штучним інтелектом займаються у світі приблизно шість дослідників, питаннями його створення – десятки і сотні тисяч). Такої самої думки дотримується й Ілон Маск (*Elon Musk*) – засновник компаній *Tesla* і *SpaceX* [22].

На основі впровадження інноваційних технологій електронного інтелекту в життя людства необхідно сформулювати на науковому рівні концептуальні засади правового статусу взаємовідносин людини і сабота (робота) [23].

Серед перших історичних кроків законодавчого врегулювання питання правового статусу саботів (роботів з електронним інтелектом) або його елементами можна віднести Резолюцію Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 р. з рекомендаціями Комісії з цивільно-правових норм з робототехніки (2015/2103 (INL), яка містить пропозицію включити в законодавство ЄС поняття «розумний робот», розробити систему реєстрації таких роботів, а також визначити правовий статус роботів як електронної особи (електронної особистості) [24].

Справедливим є зауваження Г.О. Андрощука, що після довгих років обговорень ЄС нарешті почав роботу над регулюванням штучного інтелекту. Так, лише 21 квітня 2021 р. Європейська комісія надала проект нових правил у цій сфері [25]. Тим часом Європейська коаліція за цифрові права (EDRi) разом з 61 іншою громадською організацією, зокрема *Amnesty International*, *German Digitale Freiheit* і Польським фондом *Raportykon*, направили відкритий лист комісарам ЄС, включаючи Маргрет Вестагер, що відповідає за цифрові справи, і Віру Юрову, комісара ЄС з цінностей і прозоростей. Автори відкритого листа, а саме 62 громадські організації закликали Європейську

комісію заборонити використання в ЄС технологій штучного (електронного) інтелекту, яка порушує права людини і дозволяє, наприклад, масове спостереження за жителями: *"Ми хочемо, щоб новий регламент встановив «червону межу» і ввів абсолютну заборону на використання технологій, що обмежують права людини"* [26].

На сьогодні існують різні погляди з приводу визначення правосуб'єктності саботів (роботів або програм з електронним інтелектом) у системі правовідносин. Концепція правосуб'єктності сабота (як потенційного суб'єкта права) є абсолютно новою і зовсім не вивченою на сьогодні. Також дана концепція породжує можливий новий вид суб'єкта права – сабота.

Крістофер Хернес робить припущення, що якщо штучний (електронний) інтелект повинен нести юридичну відповідальність за свої дії, тоді він повинен мати фізичну, юридичну та цифрову ідентичність, подібну людині. Якщо у штучного інтелекту є ті ж юридичні обов'язки, що й у людини, хіба в нього не повинні бути такі ж юридичні права, як у людини? [27]

Схожої позиції притримується і О.А. Баранов, який вказує на необхідність визнання роботів зі штучним інтелектом суб'єктами суспільних відносин, а саме «еквівалентами фізичної особи» [28].

Натомість Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova пропонують визнати роботів зі штучним інтелектом квазі-юридичною особою з «кіберздатністю», яка може реалізовуватися за допомогою не лише правочинів, а й юридичних вчинків [29].

Аналіз положень чинного законодавства України, здійснений Т.Г. Катковою, дає змогу дійти висновку про правове регулювання, яке ґрунтується на першій гіпотезі: робот зі штучним інтелектом – об'єкт суспільних відносин – власність фізичної або юридичної особи; не є та не може бути окремим самостійним суб'єктом суспільних відносин. Зважаючи на викладене вище, штучний (електронний) інтелект потрібно сприймати як джерело підвищеної небезпеки та розглядати з урахуванням всіх специфічних умов відповідальності за завдану шкоду з боку саме джерела підвищеної небезпеки, що вже встановлено нормами чинного законодавства України. У разі закріплення в майбутньому національним законодавством України особливого статусу робота як самостійного суб'єкта правовідносин, питання відповідальності за помилки штучного (електронного) інтелекту підлягатиме коригуванню, оскільки запровадження статусу «електронної особи», як окремого різновиду страхування, впровадження додаткових критеріїв розподілу відповідальності між виробником і власником, а також пошук відповідей на всі інші можливі виклики, які виникатимуть у процесі подальшого використання штучного інтелекту в різних сферах людської діяльності, зумовить відповідні дії. Так, якщо розглядати правосуб'єктність «електронної особи» як індивідуального суб'єкта, аналогічного людині, то надання їй такого правового статусу є важливим кроком на шляху до отримання повного набору конституційних («людських») прав, що може породжувати у подальшому інші проблеми: наприклад, відносно того, чи можуть до суб'єктів штучного інтелекту застосовуватися такі конституційні гарантії, як право не бути у рабстві. Одним із аргументів проти

наділення штучного інтелекту правовим статусом «електронної особи» є його обмежена вразливість до покарання. Хоча сучасні корпорації також наділяються правосуб'єктністю, не дивлячись на це, вони не можуть бути, наприклад, позбавлені волі, на них можуть бути накладені фінансові санкції [30].

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши зазначені ідеї та концепції науковців у визначеній науковій сфері, вважаємо, що найбільш прийнятною для подальшого дослідження та розвитку із запровадженням у перспективі в законодавство є концепція визначення статусу сабота (робота або програми з електронним інтелектом) як «електронної юридичної особи», яка може мати схожість з юридичною особою у тому сенсі, що обидві є для їх власників засобом досягнення певної мети та існують й створюються виключно в інтересах їх власників або творців. Саббот, будучи наділеним правовим статусом «електронної юридичної особи», не набуває прав і обов'язків аналогічних правам і обов'язкам людини чи громадянина, а власник/засновник сабота створює юридичну фікцію, контроль над якою він зобов'язаний здійснювати та нести повну правову відповідальність.

Електронна юридична особа жодним чином не повинна привінюватися з людиною в правах, тобто вона не може мати правовий статус людини чи фізичної особи та, відповідно, мати права людини чи фізичної особи. Необхідний повний правовий міжнародний, міждержавний, державний та суспільний контроль за діяльністю «електронної юридичної особи». Обов'язково потрібно внести до законодавства пропозиції зі створення нової форми діяльності як «електронна юридична особа» і, як наслідок, повну юридичну відповідальність за діяльність «електронної юридичної особи» покласти виключно на власників, акціонерів та розробників даної «електронної юридичної особи».

Необхідно зазначити, що П.Д. Біленчук та М.І. Малій запропонували використання наукового терміну «сабот» ще в 2019 р. та більш детально висвітлили характерні ознаки даного визначення у монографії «Е-суспільство: цифрове майбутнє України» [31].

Концепція визнання сабота (робота або програми з електронним інтелектом) «електронною юридичною особою» обов'язково повинна враховувати всі три

підходи до розвитку електронного суспільства – це світоглядно-філософський, інноваційно-комунікаційний і безпековий, які водночас доповнюють один одного. Перший – світоглядно-філософський, в якому висвітлюються концептуальні засади становлення і розвитку правового, наукового і ресурсного забезпечення захисту прав людини в сучасному світі. Другий – аналітичний (інноваційно-комунікаційний), який дає змогу оцінити сутнісні ознаки розробки і впровадження інноваційної комунікації в електронний простір і створити умови захисту прав людини, суспільства, держави, цивілізації в кіберпросторі. Даний підхід дозволяє осмислити реальні можливості «Індустрії 4.0» та сприяє розробленню прагматичних рекомендацій з метою підвищення ефективності захисту прав людини в електронному просторі. Третій – безпековий. Він допомагає визначити ймовірність здійснення запропонованих змін та передбачити настання можливих загроз, ризиків та небезпек. А також пропонує конкретні механізми, процедури і заходи запобігання і протидії цим загрозам [32].

Заслужує на особливу увагу та всебічну підтримку позиція П.Д. Біленчука, який у своїх наукових працях заявляє, що вже сьогодні є нагальна потреба у подальшому поглибленні наукових досліджень міжнародної та регіональної юрисдикції, стосовно засадничих положень соціально-комунікаційного права, інтелектуального права, інноваційного права, інформаційного права, електронного права, кіберправа, ІТ-права, ІТ-економіки, ІТ-інтелектуального права, ІТ-кібербезпеки, кіберкримінології, кіберкриміналістики, кіберекспертології, кібердетективознавства з метою підсилення ефективності запобігання і протидії протиправним діям в кіберпросторі та Інтернет просторі (кібертероризму, кібершахрайству, кіберзлочинності) у сфері соціально-комунікаційних інформаційних технологій [33].

На наш погляд, важливими та своєчасними для світового суспільства сьогодні є висловлювання старшого розвідника-аналітика та технічного директора Агенства національної безпеки США Давида Т. Мура про те, що наші часи вимагають свіжого, критичного мислення з боку тих, хто відповідає за виявлення і попередження загроз, а також з боку тих, хто протидіє цим загрозам [34].

Список використаних джерел

1. Малій М.І. Правова відповідальність електронного інтелекту в новому тисячолітті. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики*: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2021 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. Випуск 2. С. 40-54.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://www.un.org/tu/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
4. Європейська конвенція з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>
5. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Москва: Эксмо, 2016. 138 с.
6. Соснін О. Идеология «суспільства знань»: нові завдання освіти і науки. *Юридичний Вісник України*. 2017. №17. С. 12-13.
7. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств. Дорогогокази в майбутнє. Київ: Пульсари, 2013. С. 13-14.
8. Конвергенція сонячного суспільства знань: креативна освіта і цивілізаційний розвиток: монографія / П.Д. Біленчук та ін. Київ: УкрДГПІ, 2019. 416 с.
9. Харарі Ю.Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього. Київ: Форс Україна, 2018. 528 с.

10. Подгаєцький О. Еволюція розробок у галузі штучного інтелекту в Україні та світі. *Дослідження з історії техніки: збірник наукових праць*. 2012. № 16. С. 48–54.
11. Риков В.В. Штучний інтелект на допомогу правосуддю: дотримання прав людини. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny/>
12. Плахотнік О.В. Практичне застосування штучного інтелекту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 46-57. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/4-2019-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva-3/295-problemy-kryminalnoho-protsestu/1016-praktychne-zastosuvannia-shtuchoho-intelektu-u-kryminalnomu-provadhenni>
13. Туз Т.В. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності внаслідок використання штучного інтелекту. URL: dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10461/15_Tuz_140-142.pdf?sequence=1&isAllowed=y
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020р. №1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
15. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). С. 124-132. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=A SP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Infpr_2017_2_17
16. Радутний О.Е. Artificial Intelligence (штучний інтелект) та інші загрози (кримінально-правовий вимір). URL: https://www.academia.edu/34972216/Artificial_Intelligence_штучний_інтелект_та_інші_загрози_кримінально_правовий_вимір
17. Демура М.І. Міжнародний досвід використання алгоритмів штучного інтелекту у кримінальному провадженні. *Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності: матеріали наук.-практ. онлайн-семінару* (Харків, 5 лист. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 26.
18. Corbett-Davies S., Pierson E., Feller A., Goel S. A computer program used for bail and sentencing decisions was labeled biased against blacks. It's actually not that clear. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/10/17/can-an-algorithm-be-racist-our-analysis-is-more-cautious-than-propublicas/>
19. Jiang Wei. China uses AI assistive tech on court trial for first time. URL: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201901/24/WS5c4959f9a3106c65c34e64ea.html>
20. Chen S. China's court AI reaches every corner of justice system, advising judges and streamlining punishment. URL: <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3185140/chinas-court-ai-reaches-every-corner-justice-system-advising>
21. Американец просидел год в тюрьме по ложному обвинению в убийстве. Единственная улика против него – мнение ИИ. *CNews*. URL: https://www.cnews.ru/news/top/2021-08-23_amerikanets_provel_god_v_tyurme
22. Денисов С.Ф., Павлов В.Г. Штучний інтелект: теоретичні аспекти кримінальної відповідальності. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*. 2021. С. 194–197. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10428/Shtuchnyi%20intelekt_Denysov_Pavlov_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
23. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України: монографія / П.Д. Біленчук та ін. Київ: УкрДГПІ, 2018. 284 с.
24. European Parliament Resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html
25. Proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. Document 52021PC0206. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206>
26. Андрощук Г.О. Використання в ЄС штучного інтелекту потребує обмежень. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vikoristannya-v-es-shtuchnogo-intelektu-potrebuje-obmezhen.html>
27. Hernaes C. Artificial Intelligence, Legal Responsibility and Civil Rights. URL: <https://techcrunch.com/2015/08/22/artificial-intelligence-legal-responsibility-and-civil-rights>
28. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. *Юридична Україна*. 2018. № 5-6. С. 75-95.
29. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. До проблеми цивільної правосуб'єктності роботів. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження: матеріали наук.-практ. конф. НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського”* (Київ, 29 лист. 2018 р.). Київ: Вид-во “Політехніка”, 2018. С. 42-46.
30. Каткова Т.Г. Штучний інтелект в Україні: Правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46-55.
31. Е-суспільство: цифрове майбутнє України: монографія / П.Д. Біленчук та ін. Київ: УкрДГПІ, 2019. 292 с.
32. Правова соціалізація особистості в сучасному світі: людина, суспільство, цивілізація: монографія / П.Д. Біленчук та ін. Київ: УкрДГПІ, 2020. 204 с.
33. Електронне суспільство, електронне право, кібербезпека: стратегія розвитку інноваційної ери: монографія / П.Д. Біленчук та ін. Київ: УкрДГПІ, 2020. 388 с.
34. Мур Д. Критичне мислення та аналіз інформації. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2022. 132 с.

References

1. Malii M.I. Legal responsibility of electronic intelligence in the new millennium. *Current problems of modern legal science and practice: materials of the round table* (Kyiv, Oct. 7, 2021). Kyiv, 2021. Issue 2. pp. 40-54. (in Ukrainian).
2. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (in Ukrainian).
3. The Universal Declaration of Human Rights was adopted and promulgated by resolution 217A(III) of the UN General Assembly of December 10, 1948. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (in Russian).
4. European Convention on Human Rights. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (in Ukrainian).
5. Shvab K. The fourth industrial revolution. Moscow, 2016. 138 p. (in Russian).
6. Sosnin O. Ideology of the "knowledge society": new tasks of education and science. *Legal Bulletin of Ukraine*. 2017. No. 17. pp. 12-13. (in Ukrainian).
7. Havrylyshyn B. Towards effective societies. Road signs to the future. Kyiv, 2013. pp. 13-14. (in Ukrainian).
8. Convergence of the solar society of knowledge: creative education and civilizational development: monograph / P.D.

Bilenchuk et al. Kyiv, 2019. 416 p. (in Ukrainian).

9. Kharari Y.N. Homo Deus. Behind the scenes of the future. Kyiv, 2018. 528 p. (in Ukrainian).

10. Podhaietskyi O. Evolution of developments in the field of artificial intelligence in Ukraine and the world. *Research on the history of technology: a collection of scientific papers*. 2012. № 16. pp. 48–54. (in Ukrainian).

11. Rykov V.V. Artificial intelligence to assist justice: respect for human rights. *NAAU Higher School of Advocacy*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny/> (in Ukrainian).

12. Plakhotnik O.V. Practical application of artificial intelligence in criminal proceedings. *Bulletin of criminal jurisdiction*. 2019. No. 4. pp. 46-57. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/4-2019-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochnystva-3/295-problemy-kryminalnoho-protsesu/1016-praktychne-zastosuvannya-shtuchoho-intelektu-u-kryminalnomu-provadhenni> (in Ukrainian).

13. Tuz T.V. Prospects for establishing criminal liability due to the use of artificial intelligence. URL: dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10461/15_Ty3_140-142.pdf?sequence=1&isAllowed=y (in Ukrainian).

14. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020 No. 1556-r "On approval of the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

15. Radutnyi O.E. Criminal liability of artificial intelligence. *Information and Law*. 2017. No. 2(21). pp. 124-132. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=A SP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR= Infpr_2017_2_17 (in Ukrainian).

16. Radutnyi O.E. Artificial Intelligence and other threats (criminal and legal dimension). URL: https://www.academia.edu/34972216/Artificial_Intelligence_штучний_інтелект_та_інші_загрози_кримінально_правовий_вимір (in Ukrainian).

17. Demura M.I. International experience of using artificial intelligence algorithms in criminal proceedings. *The use of artificial intelligence technologies in combating crime: scientific and practical materials of online seminar* (Kharkiv, Nov. 5, 2020). Kharkiv: Pravo, 2020. P.26. (in Ukrainian).

18. Corbett-Davies S., Pierson E., Feller A., Goel S. A computer program used for bail and sentencing decisions was labeled biased against blacks. It's actually not that clear. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/10/17/can-an-algorithm-be-racist-our-analysis-is-more-cautious-than-propublicas/>

19. Jiang Wei. China uses AI assistive tech on court trial for first time. URL: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201901/24/WS5c4959f9a3106c65c34e64ea.html>

20. Chen S. China's court AI reaches every corner of justice system, advising judges and streamlining punishment. URL: <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3185140/chinas-court-ai-reaches-every-corner-justice-system-advising>

21. An American spent an hour in prison on a false murder charge. The only evidence against him is the opinion of AI. *CNews*. URL: https://www.cnews.ru/news/top/2021-08-23_amerikanets_provel_god_v_tyrme (in Russian).

22. Denysov S.F., Pavlov V.H. Artificial intelligence: theoretical aspects of criminal responsibility. *Crime and countermeasures in the singularity: trends and innovations*. 2021. pp. 194–197. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10428/Shtuchnyi%20intelekt_Denysov_Pavlov_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y (in Ukrainian).

23. Electronic civilization: innovative future of Ukraine: monograph / P.D. Bilenchuk et al. Kyiv, 2018. 284 p. (in Ukrainian).

24. European Parliament Resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html

25. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. Document 52021PC0206. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206>

26. Androshchuk H.O. The use of artificial intelligence in the EU needs restrictions. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vikoristannya-v-es-shtuchnogo-intelektu-potrebue-obmezhen.html> (in Ukrainian).

27. Hernaes C. Artificial Intelligence, Legal Responsibility and Civil Rights. URL: <https://techcrunch.com/2015/08/22/artificial-intelligence-legal-responsibility-and-civil-rights>

28. Baranov O.A. Internet of Things (IoT): robot with artificial intelligence in legal relations. *Legal Ukraine*. 2018. No. 5-6. pp. 75-95. (in Ukrainian).

29. Kharytonov E.O., Kharytonova O.I. To the problem of civil legal personality of robots: scientific and practical. *Internet of things: problems of legal regulation and implementation: proceedings of scientific and practical conference of National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"* (Kyiv, Nov. 29, 2018). Kyiv, 2018. pp. 42-46. (in Ukrainian).

30. Katkova T.H. Artificial intelligence in Ukraine: Legal aspects. *Law and society*. 2020. No. 6. pp. 46-55. (in Ukrainian).

31. E-society: digital future of Ukraine: monograph / P.D. Bilenchuk et al. Kyiv, 2019. 292 p. (in Ukrainian).

32. Legal socialization of the individual in the modern world: man, society, civilization: monograph / P.D. Bilenchuk et al. Kyiv, 2020. 204 p. (in Ukrainian).

33. Electronic society, electronic law, cyber security: development strategy of the innovative era: monograph / P.D. Bilenchuk et al. Kyiv, 2020. 388 p. (in Ukrainian).

34. Mur D. Critical thinking and information analysis. Ivano-Frankivsk, 2022. 132 p. (in Ukrainian).

Mykola MALII

postgraduate student, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine; director of "AIUR-KONSALTYNH" law firm, CEO "ARMATEKH-SERVIS"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9709-4837>

e-mail: aur.consult@gmail.com

LEGAL STATUS OF SABBOT AND RESPONSIBILITY TO HUMANITY

The paper reveals the role the concept of recognizing the sabbot (robot or program with electronic intelligence) as an "electronic legal entity" must take into account the danger of placing humanity, society, states of this "electronic person" in the same social order as a person when using electronic intelligence in lawmaking, human rights and justice state authorities and international, interstate legal structures, institutions, and, in particular, in the criminal law of most countries.

Today, humanity has moved to a new innovative and technological stage of its development, and the use of the latest technologies in all spheres of human existence has become widespread. The issue of the use of electronic intelligence in law-making, human rights protection and judicial activities of state authorities and international, interstate legal structures, institutions, and, in particular, in the criminal law of most countries of the world, is particularly acute. Taking into account the trends in the development of legal science to give electronic intelligence the legal status of a "person" or "electronic person", there is a danger of putting this "person" on the same social level as a personality.

Conscious humanity is alarmed by the possible gradual granting of rights and freedoms to electronic intelligence and the possible equalization of these rights in the future with human rights, which becomes a threat to humanity both legally and socially and ethically. In any version of the legal development of society, the "electronic person", its creators, its owners, and its users have and will bear full criminal responsibility for committing computer crimes with the use of electronic intelligence or by itself as a "person".

At the early stages of the development of the legal framework regulating this type of legal relationship between people and the sabbot (robot or program with electronic intelligence), it is necessary to provide "legal safeguards" for the impossibility of using electronic intelligence for criminal purposes against a person, society and the state of the world.

Keywords: computer crime, electronic intelligence, electronic legal entity, sabbot

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. **Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua